

Székely Péter

ÁSZ-THOR AZ EURÓPAI MŰVÉSZETBEN ÉS ENNEK PSZICHOLÓGIAI VONATKOZÁSA

Bevezetés

Európában, ha valaki a mítoszokról beszél, mindenek előtt a görög istenek és hősök cselekedetei elevenednek meg. Azonban az európai mítoszok sokkal gazdagabbak annál, hogy egyszerűen megálljunk az antik hagyományoknál. Egy olyan panteon isteneit mutatom be, mely szervesen kapcsolódik az európai hagyományokhoz. Ezeket összefoglaló néven észak isteneinek szokták nevezni, melyeket sokszor germán vagy pontosabban skandináv mítoszokként is emlegetnek. Ezek már a kereszténység előtt jelen voltak Európában, s a Rómaiak is hírt adtak róluk.

Mindezek ellenére kevés írott forrás áll rendelkezésre, s legjelentősebbek is csak a kereszténység felvétele után íródtak – gondolok itt az Edda művekre.(1) Észak isteneit ezután mellőzték a köztudatból, s csak XIX. században fedezték fel újra a skandináv mítoszokat és Wagner tolmácsolásában mindenhova eljutott. Másodszor azonban Amerikában éledt újjá meglehetősen szabad keretek közt a Marvel képregény stúdiójában, s azóta sem merült feledésbe. Mostanra már képregények hada hirdeti ezeket a történeteket, Thort téve meg főszereplőjükké, s 2011-ben jelenik meg önálló mozifilm, melynek Thor a címadó szereplője.(2)

Dolgozatomban azt mutatom be, hogy az elfeledett istenek mindig is velünk voltak, s a kor igényeihez mérten változtatták alakjukat – erre főként művészeti példákat hozok. Természetesen az egész skandináv panteon alakváltozásának lekövetése meglehetősen szerteágazna, így egy népszerű istent vettem a nagyítóm alá, hogy az ő példáján keresztül bemutassam a változásokat, illetve azt, hogy hogyan viszonyultak az emberek ezekhez az istenekhez. Ez az isten pedig Thor, a népszerű. Megpróbálok rávilágítani arra, hogy miért és hogyan is ragadtak meg Európában ezek az istenek illetve újrafelfedezésük alkalmával miért váltak ismét híressé. Kitérek arra, hogy Thor milyen őstípust testesít illetve testesített meg és ezek hogyan nyilvánultak vagy nyilvánulnak meg a mai napig is. Azt is megvizsgálom, hogy ez az őstípus az idők folyamán hogyan változott és milyen új formát öltött és a XX. század modern mítoszaiba hogyan illeszkedik be, s hogyan oldják fel a spirituális világnézetet – amiből Thor jött – a felvilágosodás és racionalizmus eszméjével.

Azért tartom fontosnak ezeknek a dolgoknak a tisztázását, hogy megismerjük az emberek igényét az istenségekre, ami sok esetben nem is tudatos igény, viszont ennek ellenére jelen van. „Az olyan hatalmas erejű eszme, mint az isteni Megváltóé, a lélek legmélyebb szükségletének felel meg, amely nem múlik el, ha egyik kifejeződése fölött eljárt az idő. Mi történik az energiával, amely egykoron életben tartotta ezt az eszmét és támogatta a lélek fölötti hatalmát?... A Megváltóért való kiáltás azonban népszerűtlen, mert irracionális és tudománytalan...”(3)

1. A mítoszokban szereplő isten

Ki volt Thor?

Por kit népszerűbb nevén Thorként,(4) Torként, Ász-Thorként, Szekeres-Thorként, Thunderként, Turként vagy egyszerűen Mennydörgő-Thorként ismernek a skandináv panteon legerősebb istene. Ezen kívül sok más néven is emlegetik, mint például Hlóriðinek és Vingnirnek is nevelőszülei után (Vingnir és Hlóra). Apját is sok néven ismerik, többek közt Mindennek Atyja, Esküisten, Öldöklés Atyja, Hadúr, Nagyságos, Éppoly-Nagyságos, Harmadik vagy egyszerűen Odin (Oðin). Ő volt a skandináv panteon főistene, Asgard ura és az Arany Ászok (5) vezetője, ki főként a harcosokat pártfogolta. Anyja a Föld, kit szintén sok néven ismertek: Jörd, Fjörgyn, Hlóðyn. Felesége Sif és lánya Þrúð, mindemellett sok király erre a házasságra vezeti vissza családját. (6) Azonban volt egy félrelépése Őgi tengeri óriás (7)lányával Járnasaxa-val, miből két fia: Magni és Móði született. Lakhelye Þrúðheim vagy másként Þrúðvang, s ott Bilskirnir csarnoka.(8) „Áldott a föld, melyet/ ott látok ázok és álfok/ laknak közelében;/ ott lakozik majd./ Tethonban, Tór,/ míg eljő a hatalmak harca.”(9)

Az Edda világban nagy értéke volt a szónak és mágikus tulajdonsága a rúnáknak. A szó értéke, különösen az adott szó szinte törvény erejével rendelkezett. „Csak Tór dúlt-fült/ vak dühében/ - ritkán türelmes,/ ha ily hírt hall./ Esküt szegtek meg,/ szent egyezséget,/ nemrég kötöttet/ ünnepélyesen.” (10) Lényegében ő testesítette meg a kor etikus emberét, ki nem szegett esküt, s kiállt az ellen, aki ellen ki kellett, ha félt is sosem hátrált meg – legfeljebb nem hívta fel magára a figyelmet, mint Utgard-Lokinál.(11)

Thor vérbeli harcos volt, s ennek megfelelően kereste a lehetőséget a csatára. Tartja egy mondás fenn északon: *'Keresd a halált, mielőtt ő keres meg!'* (12) Odin Gullveig óriásasszonytól – egyesek szerint Ván (13) istennőtől – megkérdezte a jövőndőt, s megtudta, hogyan fog lezajlani a Ragnarök – ez a Jósno Szava vagy A völva jövőndölése. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy Thor ellenfele Jörmungand, a Világkígyó lesz és mindketten elpusztulnak majd ebben az apokaliptikus utolsó csatában. Thor azonban ahelyett, hogy várta volna ezt a pokoli küzdelmet, elébe ment. Mikor Hymir óriásnál vendégeskedett, egy ökörfej családokkal Midgard-kígyóra ment halászni. „Horogra felhúzta/ keményen a kígyóölő/ emberek örök öre,/ az ökör fejét;/ a földeket ölelő,/ isteneket gyűlölő/ gyalázatos kígyó/ kapkodta már hevesen./ Hamar kihúzta akkor/ tetterős Tór/ a veszett férget,/ fedélzetre vonta;/ farkas fivérére/ zuhant a kalapács,/ zúdult a hullőre,/ halántékát zúzta.” (14) Azonban nem sikerült itt elpusztítania, viszont szembenézett saját végzetével, mikor kihalásztá a 'Farkas-öccsét' azaz a Világkígyót. Tehát elébe ment a végzetének és megmérettetett, azonban a sors felett az isteneknek sincs hatalmuk. Így amit eljövendöltek annak úgy is kell beteljesülnie.

Mint minden istennek neki is voltak nevezetes eszközei, melyek csodás képességekkel rendelkeztek vagy ruházták fel tulajdonosát. Ilyen volt Thor leghíresebb fegyvere a Mjöllnir – magyarul Zúzó (15) vagy Morzsoló (16) - nevű kőkalapácsa. (17) Ezzel az eszközzel minden élő teremtményt képes elpusztítani, ezért is félik Thor nevét az Óriások nemzetsége. Mikor elhajtja kalapácsát, mennydörgő hangot hallat és villámokat szór, majd visszarepül a kezébe. Ezért a mennydörgés

illetve villám isteneként is tekintenek Thorra. Irtózatos fegyver és csak ő képes forgatni kesztyűje segítségével. Mindemellett van egy erőve mely óriási ászerejét megkészszerzi, így magát a kalapácsot csak ő képes egyedül forgatni. Thor rendelkezik egy varázspálcával is, mely a vizeken segíti át hosszú keleti utazásai alkalmával. Ugyanakkor szekéren közlekedik, ami elé két kecskebakot – Fogcsikorgó, Fogvigyorgó – fogott. Sokszor ezért *Kosok királyának* vagy *Kecskebakok urának* is hívták.

Sok történet főszereplője, hol mindig próbára kellett tennie erejét, s egy-két esetben értelmét is. (18) Jó néhányszor volt kísérője Loki személyében, ki Odin vértestvére, de származását tekintve az Óriások nemzetségéhez tartozott. Loki és Thor viszonya meglehetősen érdekes, mivel legtöbb útján Thor jobb kezeként van jelen, s a legnagyobb bajban is segítséget nyújt. Később Loki az Ázok ellen fordul eleinte csak csúfolódik és csínyeket eszel ki – ekkor csak Thor tudja rendre utasítani (19) – majd közvetetten Baldur halálát okozza, ami az Istenek Végzetének nyitánya lett. Loki ellenfele azonban nem Thor, hanem Heimdall, az istenek őrzője. Thornak pedig Loki egyik fiával kell szembeszállnia ahol mindketten elpusztulnak. (20) Sok mítoszkutató Loki ellentmondásos jellemét úgy értelmezi, mint Odin másik felét vagy mitikus ellenfelét.(21)

Ezek az istenek azonban nem mentesek a harci sérülésektől sem. A félszemű Odin, a félkarú Try mellett Thornak egy szilánk áll ki a homlokából. „Hrungnir óriást sújtotta halálra a kőkalapáccsal, ám a harcban az isten maga is megsebesült, homlokába befúródik az óriás fegyvere [fenőkö pajzsa].” (22) A skandinávok ezért a fenőkövet nem dobják el, mivel a hagyomány úgy tartja, hogy ilyenkor a Thor fejébe fűrődött szilánk fájdalmasan megfordul.(23)

Thort az emberek közül sokan szerették és tisztelték, talán neki volt a legnagyobb kultusza a kereszténység felvétele előtt. „Nagytermetű, csupa-erő, átható tekintetű és haragú isten, hosszú vörös szakállal van, szeret nagyokat enni-inni; jelleme becsületes, egyenes, hűséges, mondhatni plebejus (pl. Odinhoz képest), de alkalmanként fergeteges ász düh fogja el. Nem túlságosan okos...” (24) Az Asgardiakkal és az emberekkel meglehetősen nagyvonalú volt, s megvédte őket a rájuk törő óriások nemzetségével és egyéb mitológiai lényekkel szemben.

Thor megtestesítette azt, amivé minden skandináv férfi válni akart. Egy neves egyenes jellemű és beszédű, messze földön híres harcos. Thort az izlandi skáldok és sagaírók körében meglehetősen kedvelt istenség volt, amit a „laza szerkezetű, borsos adomák serege...” (25) bizonyít. A vikingek eszményi figurának tartották, akiben az északi férfiak magukra ismertek.

Kezdetben viszont nem volt így meghatározva külleme Latkóczy szerint, mivel eredetileg a germánok őshazájukból „...fényvallást hoztak magukkal...” (26) melyben csak jelleme és őstípusa (27) tükröződött. Thor népszerűségét az általa képviselt eszmének köszönhetette, melyben az hazáját védő férfi és az apa archetípusa ötvöződött. Az apa őstípusa testesíti meg a gyermek és a primitív ember számára (28) az alkotót, ő a törvény és az erkölcs. Az „apa hatalmas archetípus, amely ott él a gyermek lelkében. Az apa is elsősorban az atyát jelenti, egy mindent átfogó istenképet és dinamikus elvet...” (29) Így nem véletlen, hogy Thor mindenekelőtt a skandináv ember számára követendő példa és kultúr-isten, mivel

Thornak mondtak köszönetet a dolgozó emberek a terményekért és bőségért. „Az ő adománya volt a harmat és az eső, neki köszönhették a menyecskék a termékenységét, ő áldotta meg a hitvesi ágyat, védelmezte a hagyományokat a nemzetséget és a családot. A kovácsokkal együtt lendítette a kalapácsot, tengerre szállt a hajósokkal, megtöltötte a halászok hálóját, és örködött a holtak békéje felett.” (30) Tehát leginkább a parasztság körében volt igazán népszerű, s nem csodálkozhatunk azon, hogy a vikingek büszkén nevezték magukat 'Thor népének'. Ezzel együtt az apa az, aki a többi férfivel tárgyal, vadászik, harcol, vagy vándorol „szabadjára engedi rosszkedvét, mint valami égháborút [akár Thornál az Ászdüh], láthatatlan gondolatoktól ösztökélve, mint valami hirtelen szélvihar megváltoztatja a körülményeket. Ő a harc és a fegyver, ő az oka minden változásnak... Minden segítségre kész vagy ártalmatlan elementáris hatalomnak a képmása.”(31) Mindebből következik, hogy több olyan isten van, kit ugyanerre az archetípusra lehet visszavezetni. Thornak leginkább fizikai erejét, legendás fegyverét és védelmi szerepét szokták hangsúlyozni. Ezekről a tulajdonságokról azonnal rá lehet ismerni. Azonban az Arany Ászok közt volt még egy isten, Heimdall, ki védelmi funkciót látott el. (32) A két szerepkör viszont csak egy apró mozzanatban különbözik, mégpedig Thor az embereket védte az óriásoktól és a mitológiai szörnyektől, míg Heimdall kürtjével figyelmeztette a Fényes Ászokat a Ragnarökre, majd ott Lokival került szembe. A rómaiak Thort fegyvere és ereje alapján Jupiterrel hozták kapcsolatba. „Donnar-Tór említése a római Hercules nevének szintén illik Tórra, mivel a mítoszokban az emberek világát a szörnyektől védő óriásként jelenik meg... Donner-Tórt párhuzamba állíthatjuk Nuada (Nuadu), Lug és Ogma kelta istenekkel; Donner-Tór minden bizonnyal azonos Taranis kelta villámistennel. Nevében is kifejezésre jutó fő funkciója alapján Donner-Tór jellegzetes indoeurópai villámisten, az indiai Indra megfelelője...”(33) Ugyanakkor számos olyan történet fűződik Thor nevéhez, mely hasonlóan egy őstípushoz, majd minden vallásban felbukkan. Jung főként személyekről, vagy pillanatnyi jelenségekről állapította meg azt, hogy az milyen őstípusba tartozhat. Például Odin esetében mindenképp valamiféle bölcs vándort, sámánt határoz meg, ami nem csak Odinban 'realizálódik', hanem Merlinben és a Tolkien-féle Gandalfban is. Azonban, ha az összehasonlító vallástudományt csak felületesen szemléljük, szembetűnnek akár ugyanazok a történetek, csak más szereplőkkel és más mitológiai környezettel. Ezek a történetek nem véletlenül ismétlődnek vagy jelennek meg különböző helyeken, valószínűleg a kollektív tudattalan hívja életre. Azonban ezek az őstípusok vagy minták a tudat számára sokszor rejtve maradnak, s csak a tudatalatti fogja fel ennek mélyebb értelmét.(34)

1.2. Két történet a Mennydörgés Istenéről – Thor és Jörmungand

Thor sok csodálatos tettet hajtott végre, mindre azonban nem térek ki. Főként itt két olyan eseményt emelnék ki, melyek meglehetősen jellegzetesek. Az egyik a csodálatos halászat, a másik pedig a Ragnarök. Ezt a két történetet azért választottam, mivel hasonlóan Jung archetípusaihoz a történelem folyamán többször jelent meg más-más vallásban, más nevekkkel.

Elsőként a csodálatos halászattal kezdem, melyet így ír le a Verses Edda: „Utóbb Hymir/ horgával kirántott/ két bálnát,/ puszta kézzel./ Közben Ódin sarja,/ a kormánytól ülve,/ csellel kibocsátott/ egy zsinórt, kapáshoz./ Horgára tűzte/ ökör tépett fejét,/ emberek védője./ Világkígyót fogni./ Tátott szájjal/ szippantotta be/ ászok ellensége,/ a Földet átölelő./ Smár húzta is ki/ a méreg-okádót/ hős Þór/ a hajóperemre./ A Farkas-öcs/ undok szikla-fején/ nagyot koppant/ a kalapács.”

Majd minden ábrázoláson, minek témája Thor csodálatos halászata, a nyelvénél fogva rántja ki a roppant sárkányt, viszont ennek a történetnek számos változata élt és él mai napig. Az Edda mellett ezt a történetet a „...nyolcadik századi gotlandi Ardre VIII. kövön egy bika fejét használta csalinak, a tizedik századból származó Gosforth-kövön, Cumbriában a saját csónakjának alját törte ki, Gamli Gnævaðarskald nagyjából ezzel egyidős versében pedig elpusztította a kígyót kalapácsával...”

Thor csodálatos halászata, melyben kifogta Jörmungandot, a Világkígyót, kapcsolatba lehet hozni a Ragnarökkel is. A történetek lényege ugyan az – már ami Thort illeti -, hiszen mindkét esetben két legendás ellenfél, a termékenység isten szembeáll a világot fenyegető Világkígyóval. Azonban a Ragnarök kimenetele más, hiszen itt Thor is elpusztul a csatában. Mindemelllett van néhány kutató, ki azt állítja, hogy a Ragnarök egy XII. században hozzátoldott szöveg, melyet eredetileg az északi népek nem ismertek. Valószínűsíthető, hogy keresztény költők így akarták ’elpusztítani’ az Ászokat, s több történetet foglaltak rendszerbe - Tyr kezének elvesztése, Loki kiszabadulása, Odin és Fenrir párharca és Thor csodálatos halászata - a Völuspá-ban, azaz a Jósónő Szavában. Mivel itt Thor és Jörmungand párharca megkettőződött, így arra kell gondolnunk, hogy az első történet volt – mikor Hymir óriással halászik egy ökörfejűvel - a ragnaröki események alapja, s az a tény, hogy a többi történet eredetije nincs benne az Eddákban, mutatja fontosságát.

Egyes kutatók szerint a csodálatos halászat mítosza lapp- finn környezet hatásának köszönhető, azonban több vallásban is előfordul. Említhetem példaként a föníciai mítoszokban szereplő Baált és ellenfelét Jammot, Mardukot és Tiamatot vagy Jahve-t és Leviathant. Ha viszont már kissé elvonatkoztatunk, akkor maga a halászat motívuma marad csupán, melyet a kereszténység is előszeretettel használja, mikor Jézust ’a lélek tengerének’ halászának mondják.

A másik történetet Richard Wagner tette híressé tetralógiájával. A Ragnarök hasonlatos a Jelenések Könyvében szereplő világégéshez, melyet a skandinávok hasonlóan is élhettek meg. Raganrök ideje az istenek végét jelentette, mikor beköszöntött a Hármas-tél, s minden isten ősi ellenfelére talál Vígrid mezején.

Loki leszabadul, s Fenrir is eltöri Gleipnir-béklyóját. Hel az Alvilágból kivezeti a holtakat, s a Körömhajóval átkelnek a tengeren. Heimdall meglátja, hogy Muspellheimből a lángóriások is támadnak Surt vezetésével, s az Istenek Őrzője (Heimdall) megfűjja a Böhömkürtöt. Az Arany Ászok sietve Vígrid-mezejére sietnek, a Bifröszt pedig leomlik a lángóriások alatt. A mezőn mindenki megtalálja ellenfelét. Odint felfalja Fenrir, a Világfarkas, Vidar azonban nem késlekedik s végez a farkassal. Frey és Surt párharcából Surt kerül ki győztesen, ki ezután felégeti az egész teremtett világot. Loki és Heimdall kölcsönösen elpusztítják egy-

mást, Tyr azonban hiába keresi Fenrirt – aki leharapta a kezét korábban – csak Garmot találja, Hel kutyáját. Mindketten ottmaradtak a csatamezőn. Thor a hatalmas Midgard-kígyóval, Jörmuganddal kerül szembe. „Érkezik Hlóðyn/ híres sárja,/ kígyót agyoncsapni,/ Oðin bösz fia, / és Miðarð hőse/ megöli a szörnyet./ Kiki ahol lakik,/ elmenekül onnan./ lép még kilencet/ jó hírében bizva/ Fjörgyn haló fia/ akkor esik el.” Tehát agyoncsapja Mjöllnirrel Jörmungandot, de az megmérgezi a hős Thórt és kilenc lépés után holtan rogy össze. Ezek után új hajnal virrad, s előmerészkedtek a túlélők. Egy tűzbiztos helyen egy emberpár, Élet és Életvágy vészelte át a Ragnaröket, s az Alvilágból feltámad Baldur és Höd, kik csatlakoznak Thor fiához az istenek új lakhelyén Gimlében.

A XI-XII században ez inspirálta a Voluspát (más néven: Völva Jövendölését, Jósnő Proféciait), ami egy válasz volt a keresztény eszkatológiára, vagy keresztény költők műve volt a régi istenek végzetét hirdetve. „Úgy tűnik, hogy valamikor még a viking kor vége előtt a különálló, veszélyben forgó istenekről szóló történeteket (Odin és a farkas, Thor és a világkígyó, az elszabaduló Loki, az egyik kezét elvesztő Tyr) olyan rendszerbe foglalták, ami nem volt teljesen elmentéses a keresztény apokalipszissal és az ószász nyelven *Mutspelli* néven ismert változattal.”

Eric Christiansen szerint ez nem a pogány teológia utolsó próbálkozása volt, hanem elsőként tudósított a Ragnarökről. Viszont a keresztény apokalipszishez hasonlóan a Ragnarök is a távoli jövőbe helyezi az eseményt. A befogadó a Jósnótól értesül, aki Odinnak mondta el a távoli jövőt. Tehát itt mindenképp egy olyan jövőről van szó, mely még nem jött el. Hasonlóan a keresztény apokalipszishez itt is feltételezhető, hogy maga a cselekmény a 'történelmen kívül' azaz utána esedékes. Mindemellett a verses Eddában megjelennek a vég kezdetének előjelei, Baldur álmával és Loki csúfolódásával. Azonban Lokit is leláncolják, s nem tudni mennyi időre...

1.3. Edda és mítosza

Mielőtt tüzetesebben megvizsgálám ezeket a történeteket, szükségesnek érzem, hogy néhány szóban felvázoljam azt a közeget, ahol ezek a mítoszok kialakultak. Latkóczy szerint a germánok isteneiket kezdetben nem ábrázolták, s csak római hatásra öltöttek emberalakot. Mindemellett erről a vallásról meglehetősen kevés írott emlék maradt fenn. „Közel ezer esztendeig tartott, míg a különféle nomád germán törzsek, őshazájukból elindulva, letelepültek Európa nyugati és északnyugati területein. E népek a 4. századtól kezdődően egészen a 11. századig fokozatosan áttértek a keresztény hitre...”

A germánok vallását illetően két területre lehet osztani; északiakra – Izland és a Skandináv-félsziget -, ahonnan főként az Edda művek is előkerültek; s délre, „részben klasszikus írók, részben az ősi hagyományokat gyűjtő középkori szerzetesek révén.” Ezt tükrözi a germán panteon kettős neve is. Míg az északi germán törzseknél Odin (Odhinn) és Thor szerepelt, addig a déli törzseknél Wotan (Wuotan) és Donnar volt a megfelelőjük. „Mindez azt is jelenti, hogy egységes germán vallásról csak nagy fenntartásokkal és helyi eltérések számbavételével

szólhatunk.” Például Norvégiában nem Odin volt a főisten – ahogyan az az Eddákban van írva – hanem Thor; a svédek pedig Freyt tisztelték, mint főistent. A mítoszokat keletkezésük idején az emberek valóságként élték meg és hitték, hogy amit a mítosz elbeszél az egyszer tényleg megtörtént úgy, ahogy azt megismerték. A mitológiai személyek éppoly valóságosak voltak számukra, mint az objektív valóság emberei, vagy állatai. Így ezek a személyek ezeknél az embereknél nem szimbólumok, jelképek vagy hajdanvolt királyok voltak, hanem mitológiai lények, óriások, törpék vagy épp istenek. Szemléletük csupán abban különbözik, hogy más axiómát választanak kiindulópontként, de ettől eltekintve teljesen logikusan építik fel saját vallásukat, mely egységbe fogja a világot. „Elvileg semmi sem utal arra, hogy a primitív ember másképp gondolkodna, érezne vagy észlelne, mint mi. Lelki funkciói lényegében ugyanazok, azonban az előfeltevései mások...”

A skandináv mítoszokat főként a két Eddából ismerjük. Ez egyiket úgy is nevezik, hogy Edda-versek vagy Verses Edda, amit 1260 körül írtak és egy bizonyos Sæmund írásának is tartanak – Bernáth szerint helytelenül. A másikat Próza-Eddának hívják és valamikor 1220 és 1230 között készülhetett – bizonyíthatóan – Sturla-fia Snorri által (Snorri Sturluson). Az utóbbi Edda, azonban már úgy áll ehhez a mitológiához, mint később a mítoszkutatók.

Snorri Eddája a Bibliai teremtés történettel kezdődik, s a történetet egészen Noéig viszi, természetesen nagy vonalakban. „Hajdan az emberek elhagyták Istent, aki Özönvízzel és Bábellel büntette őket, de istenített királyyaival (Szaturnusz, Priamosz, majd Óðin) Trója utóbb új aranykort teremtett. Ezt zilálta szét Róma imperializmusa, menekülésre kényszerítve Óðint és népét, egyre északabbra, ahol is ősi trójai törvények alapján új országokat (Szászföld, Dánia, Svédország, Norvégia) virágoztatnak fel. Magyarul: a pogány istenek végtére is csak istenített mediterrán királyok leszármazottai, ahogyan azt Euhémerosz görög író is magyarázza.” Ez az euhemerisztikus magyarázat keresztény szerzőknél szinte általános volt. Csak így tudták összeegyeztetni ezt a pogány vallást a kor keresztény szemléletével. Hasonló szemléletben írt Saxo (Sakse) Grammaticus *A dánok cselekedetei* című munkájában. Baldurt és Hödurt skandináv isteneket lovagokként és királyokként tüntetett fel, s olyan történetet mesél el amit, máshol nem lehet találni. Például Odin száműzetéséről illetve Baldur másképp megesett haláláról. „A Próza-Edda euhemerisztikus istenfelfogásán azonban végig átszűrömlik a mítosz valóságként való elfogadása, annak ellenére, hogy a kereszténység Izlandon két és negyed évszázaddal a Próza-Edda megszületése előtt vált hivatalos vallássá...” Itt még a történeteknek valóságosnak fogták fel, azonban szereplőit már egyszerű halandókként, kik tetteik által nyertek hallhatatlanságot nevüknek, akár Odüsszeusz esetében, ki istenek akaratával is dacolt.

Az Edda műveket megelőzte egy IX. századi költemény, mely a *Mutspelli* vagy *Muspilli* (*Világégés*) címet viselte. Ezt „829-ben Németh Lajos egy regensburgi kéziratban kapta ajándékba...” Ez a munka kitűnő példa arra, hogy a skandináv mítoszok hatással voltak a keresztény kultúrára, akár még az Eddák megírása előtt. Az Apokalipszist meséli el, „...a világ vége és az utolsó ítélet még egészen az Edda-beli pogány vonásokkal van rajzolva, csakhogy az istenek most szentek-

ké, Muspelheim fiai ördöggé és Antikrisztussá változtak.” Itt tehát már a keresztény világszemlélet részeként találkozhatunk a Muspel-fiakkal.

Mikor az istenek és mitológiai lények allegorikus értelmezést kapnak, akkor az adott vallást vagy mitológiát már semmiképpen nem valóságként élik meg. A „mítosz olyan történet, amelyet ott, ahol megszületett és élt, valóságként éltek meg, bármily valószerűtlen is volt.” Akkor már nem élő hagyomány, hanem egy olyan mítosz, melyet már nem értenek, ezért azt magyarázni kell. A magyarázatok nyomán lesz az istenekből allegória vagy jelkép. Ekkor vagy egy új vallás miatt kényszerül az ember magyarázni elődei hitét vagy egyszerűen isteneit letaszította trónjáról, de még nem tudott tőlük teljes mértékben elszakadni. Ha valaki vagy valami allegória illetve szimbólum lesz, onnantól már más közegbe is beilleszthető. Ilyen volt Loki, ki később a Tüzet jelképezte, majd ezt továbbgondolva akár Prométheusként is megjelenhetett. Volt idő mikor a Tűz jelképezte Lokit, viszont később az isten személye elhomályosult s a szerepek felcserélődtek. Loki jelképezte a Tüzet. De a legszembetűnőbb maga Hel, Loki és Angurboda lánya, Fenrir és Jörmungand húga, kit az Alvilág – Niflheim – úrnőjévé tették meg az Asgard-i istenek. Később Hel nevével jelölték Niflheimet is, akárcsak a görögöknél Hádész esetében. A keresztények a X. század környékén kezdték használni Heltt, mint az alvilágot más néven a poklot. „Régiség szövődik össze új dolgokkal, pogányság kereszténységgel, hitregék fűződnek történeti személyekhez s mondákká és legendákká válnak, mint a Thor-mítosz a Szent Wolfgang remetéről szóló legendában...” Tehát a német kereszténységet végig körülöngte ősi isteneinek emléke. Itt még ki kell térnem arra, hogy Thor neve nem csak allegória, jelkép vagy épp szimbólumként maradt fenn, hanem neve fennmaradt „...az angol Thursday, a dán-norvég-svéd torsdag, a német Donnerstag, a holland donderdag...” neveiben, aminek a magyar csütörtök felel meg. Így akár Csütörtök úrként is lehetne említeni Neil Gaiman nyomán.

Annak ellenére, hogy a kereszténységre hatott – ha nem is jelentősen csak részleteiben – a skandináv mitológia és maguk az Eddák 400 év múlva bukkannak csak fel III. Frigyes dán király királyi könyvtárában.

A romantika teljesen új viszonyt alakított ki a mítoszokkal szemben. A romantikus filozófia valóságnak fogadta el a mítoszt és a nép alkotásának tekintette azt. Elfogadta azt a tényt, hogy a mítoszt valóságként élte meg az a közösség, melyben az létrejött. „Másfelől azonban a romantika úgy tekintette valóságnak a mítoszt, mint a költészetet (márpedig a romantikusok jó részénél a költészet maga a Valóság) vagy mint vallást (márpedig a romantikusok jó részénél a vallás azonos az Igazsággal, aminthogy a természet azonos Istennel)... ha a mítosz költői fikció, akkor azt kell keresni, mit fejez ki vagy mit jelképez ez a fikció. Ha pedig a mítosz vallás, akkor a benne rejlő vallásos igazságot kell megkeresni.”

Ebben a közegben élesztette újjá észak elfeledett isteneit Friedrich Hebbel (1813-1863). „Régi és új, pogány germán heroizmus és keresztény erkölcs konfliktusa Hebbel utolsó nagy vállalkozásában, a Nibelung-mondából készült és 1861-ben Weimarban bemutatott drámatriológiában is fontos szerepet kap.” Azonban Hebbel művei német nyelvterületen nem voltak igazán népszerűek, valószínűleg elvontságuk és spekulatív alapvetésük miatt.

Igazán ismertté azonban Richard Wagner (1813-1883) teszi a Nibelungok-gyűrűje című opera-tetralógiájával, aminek szövegét maga a zeneszerző írta. Wagner azonban a Nibelung mondát ötvözte a Ragnarökkel, így szerepelhetett benne konkrétan Odin Brünhild mellett.

Wagner 25 évig dolgozott ezen a monumentális alkotáson, melynek következtében egy 4 estét betöltő, csaknem 17 óráig tartó Ring lett. Alapkérdése: szerelem vagy hatalom, hiszen aki a szerelmet választja, elesik a hatalomtól és a világalomtól; aki pedig a hatalmat választja, le kell mondania az igazi szerelemről, s vele együtt az igazi boldogságról. Sokan úgy gondolták, hogy a mítosz leple alatt korát bírálta. Wagner egy új közösségi művészetet próbált létrehozni a kor szellemének megfelelően. „Ez az új dráma Wagner hite szerint ’Gesamtkunstwerk’, vagyis az összes művészetet; a zenét, az irodalmat, a képzőművészetet magába olvasztó és ezáltal valamennyinél magasabb rendű lett volna.” Mindezt a romantikus mitizáló felfogásban, ami a civilizáció tagadásával keveredett.

Richard Wagner 1876-ban saját színházat, Festspielhaust nyitott Bayreuth-ban. Az épület homlokzatán Wotan és népe örködik. „A szimbolikus értelmű freskón a Wagner-zenedrámák hőse az örökvándor Wotan – akiben a szerző saját személyét jelenítette meg – a békevárnak nevezett lak fölé terjeszti kezét. S mint házigazda, így mutatja be otthonát: *Mit balul vétettem, im e házban nyugovóra lelt, vélt válságok békevára – így hívom hát e helyt...*”

A századfordulón már megszaporodtak az Edda-másolatok, fordítások és újrakiadások, amiket természetesen neves szecessziós művészek illusztráltak. 1895-ben kiadtak egy Edda-verseket Lorenz Flörich illusztrációival, majd 1908-ban *The elder Edda commonly called Sæmund's Edda edited and translated by Olive Bray* című kiadás mely szintén a verses Eddát dolgozta fel. Utóbbit Collingwood illusztrálta. Ugyanebben az évben jelent meg Hamilton Wright *Norse Stories Retold from the Eddas* című munkája George Wright illusztrációjával. Itt valószínűleg nem egy fordításról, hanem egy feldolgozásról. Ugyanakkor Roman von Arnold Bagenauer 1900-ban lefordította ószász nyelvről a *Muspilli*-t. Magyar vonatkozásban Heinrich Gusztáv foglalkozott behatóbban ezzel a témával, amit rendszeresen meg is jelentetett az Akadémiai Értesítőben és az Egyetemes Philologiai Közlönyben. Később pedig Latkóczy Mihály írt egy ismertető jellegű írást az északi mitológiáról – többek közt.

A XX. században már nem voltak ismeretlenek ezek a történetek, s ezt a mítoszt használta fel Hitler is, mikor meghirdette a wotanizmus eszméjét. Amerikában a '40-es években pedig a Marvel képregény stúdió teremtett egy szuperhőst, kit alapjában véve Thorról mintáztak, de erről bővebben később.

2. Thor a művészetben

2.1. Thor Európában kezdetektől a XVII. századig

Latkóczy Mihály szerint a germán törzsek eredetileg nem ábrázolták isteneiket, hiszen az Ászokat Égieknek is nevezték, a Vánokat, Vanirokat, pedig Ragyogó Isteneknek. Rómaiak példáját látva adtak emberi alakot isteneiknek. „... A népvándorlás hősei, a vitézségükben és nagyravágyásukban egyaránt szertelen

normannok és wikingek, maguk ajánlkoztak mintaképül az istenek és hősök alakjához.” Ezt azonban más kutatók nem erősítették meg.

Dániában a X. században az Odin-kultusz államvallássá emelkedett, melyet természetesen a király is támogatótt. Kettős célja volt: szembeszálljon a kereszténységgel és dicsőítse a királyt. Ezt bizonyítják az Odin-helynevek a feltételezett központi hatalomhoz való közelsége. „Minden királynak több kultusszal is meg kellett egyeznie: Dániában Odin mellett ott volt Tyr és Thor, Svialandban Thor és Frey-Njörd, Délkelet-Norvégiában Ullr és Thor.” Ennek megfelelően a királyok, hogy biztosítsák jogukat a trónra olyan felmenőkkel álltak elő, melyekből kitűnik, hogy ősapjuk egy Asgardi isten. Sok helyen Odinra (Wotanra, Wodanra) vezették vissza őseiket, de akadtak olyanok is, kik Thor és Sif házasságáig vezették vissza családfájukat.

Thor népszerűségére utal, hogy 7-10. századi rúnafeliratokon legtöbbször az ő nevét örökítették meg, s több 10-11. századi versstrófa maradt fenn róla. Például az egyik Ladogában előkerült X. századi függő ezt írja: „THORNAK BATOR-SÁG RÚNÁI VANNAK./ NE VIGYEN EL AZ ÓRIÁSOK VÉGGZETE./ ODIN AD/ ÉRTELMET valamint LÓ.”

Több rúna is kapcsolatba hozható személyével Bernard King szerint. Az egyik

ilyen rúna a *'raido'* , mely lovaglást (ride), utazást (journey) és utat (way) jelenthet elsősorban. Azonban ezek a rúnák nem betűk voltak, hanem az északi mágia hordozói, s így jelentéskörük meglehetősen tág volt. Ez a rúna tehát jelenthet még kocsikereket, kocsin vagy lóháton tett hosszú utazást. „Ez a rúna valószínűleg az utazók védelmét volt hivatott biztosítani.” Ezen a ponton sokszor kapcsolatba hozták Thorral is, illetve a *'reid'* szó északon egyaránt jelentett járművet és mennydörgést, ami egyértelműen Thor szekerét is jelenthette. A másik rúna már nem ilyen egyértelműen köthető a hatalmas istenhez, csak egyik legerősebb

ellenfeléhez. Ez a rúna a *'thurisaz'* , melynek jelentése vitatott. Jelentheti, hogy óriás, troll, démon vagy más ártó szándékú lény. „Azt mondják, leírása felébreszti az alvó démonokat, s úgy ismerik, mint Hrungrir óriás – Thor legendás ellenfele - háromszögletű szívét. Mások szerint fallikus szimbólum.

Uppsalai templomban főistenként tisztelték Thort, Odin és Frey mellett, s a XI. század elején még Kijevben állt egy Turova božnica, azaz Thor templom.

Trondheimi templomban is az ő ábrázolásai voltak a fő látványosság. Több bronzszobor készült róla, ahol főként csak híres kalapácsáról lehet felismerni (4. ábra).

Thor jelképe természetesen maga Mjöllnir volt, amitől soha sem vált meg. Ennek megfelelően igen elterjedt volt a Thor-kalapács-amulett, mely szerencsét hozott és védelmet biztosított (1. ábra). „Ugyanezen jellel áldották meg a házasságokat, és ezt helyezték el a sírokon is, a lelkek nyugalmáért.” A kalapács formája később keresztte alakult – sok helyen fordított latin kereszt. „A skandinávoknál a T alakú kereszt Tór isten kalapácsa, a vihar, a villámlás, az eső és a termékenység jele...” Thor ábrázolása itt kimerült abban, hogy kalapácsával jelezzék, hogy ki is ő. Később a kalapács az ószövetségben az Úr büntető ereje, majd a keresztény felfogásban Krisztus megkínzásánál a szenvedés egyik eszköze.

A XIII. században jelent meg először írásos formában Thor külleme az Edda művekben. Hatalmas termetű, vörös szakállú átható tekintetű harcos. Itt már megvolt rá az igény, hogy ezeknek az isteneknek létrehozzanak egy olyan egyezményes ábrázolását, melyről mindenki felismeri őket, hasonlóan az antik istenekhez. Azonban a két Edda ehhez a feladathoz nem volt elég, s mivel itt főként viking istenekként tekintettek rájuk, természetesen viking külsőt kaptak.

Ezzel egy időben a kereszténység minden más vallást száműzött, s így pogány istenekből hősök illetve démonok lettek. „A keresztények természetesen régi el-lenségeinek tekintették a többi istent, és az ellenük folytatott harc minden szintjén több száz éves gyakorlatuk volt; máris a hét napjainak szerepkörébe üzték őket a régi Mars, Merkúr, Jupiter és Vénusz helyére, szétszórva vagy háttérbe szorítva kultuszaikat a kontinensen és a Britt-szigetek nagy részén.” Ilyen közegben már észak istenei csak allegóriaként vagy egyszerű jelképként élhettek és éledhettek újjá. Így váltak az Arany Ászokból egyszerű fényes pajzsú és nagyhatalmú hősökké vagy ártó ördögökké (pl. Loki esetében). „A hős mindig a legnagyobb vagy legerőteljesebb törekvést testesíti meg, vagy pedig azt, amivé ez a törekvés válhat, és egyúttal azt is, amit leginkább szeretnénk megvalósítani. Ezért mindig nagyon fontos, hogy a hősmotívumot milyen fantázia kíséri.” Az ember viszont fantáziája termékeit környezetéből veszi. Tehát Odin fia a történelem folyamán mindig a kor ízlésének, stílusának megfelelő formát kapta. Thort ezek után csak, mint egzotikus mítosz szereplőjeként tekintettek, mely egy irodalmi fikció volt a primitív pogány északi emberektől.

Néhány skandináv kutató, főként A. Olrik úgy gondolja, hogy a lappok (skandináviai szaamok) hiedelmei kapcsolatba hozhatóak a skandináv panteon isteneivel. Ezt alátámasztva hivatkoznak egy olyan emlékre, „...amelyet még a 17. sz.-ban jegyeztek le: az 'ézzengés-öreg' (Horagalles, állítólag a Tore Karl, vagyis Tór-ember szóból), akinek miniatúr kalapáccsal áldoznak, megfelel Tórnak...” Ez mindenképp azt jelenti, hogy bár lappangva, de Thor mindvégig jelen volt északon.

Első jelentősebb ábrázolása a 17. századi Edda versek másolatának illusztrációiban maradt fenn. Az egyik illusztráción maga Thor látható (2. ábra), kezében Mjöllnirrel, másik kezében egy varázspálcával, mely segít neki átjutni a vizeken. Mindkét tárgy jellemzően Thoré. Ruhája szokatlan valószínűleg korabeli ruházatot vették alapul az illusztráció készítői.

Egy másik illusztrációiban a csodálatos halászat jelenete látható (3. ábra). Thort itt csak a kalapácsáról és csak az ének ismeretével tudjuk beazonosítani. Hymir az óriás, Try apja szinte ugyanúgy néz ki, mint maga az Asgard-i isten csak a ruhája kissé eltérő. Itt azonban sem szarvas sisak, sem szárnyas sisak nem jelenik meg – ezek későbbi kiegészítői a skandináv isteneknek -, hanem valamiféle korabeli fejfedő. Itt az isten és az óriás úgy jelenik meg, mint bármely más földi halandó. Ez természetesen a keresztény szemléletben uralkodó euhemerisztikus felfogásnak köszönhető.

2.2. Thor a klasszicizmusban - Antik módra lefestett Thor

A keresztény vallás már nem képes egybetartani Európa népeit és generációit. A XIX. században lassan Isten allegóriává, jelképpé és szimbólummá vált, az új értékrendet pedig kezdetben maga a nacionalizmus hordozza, s az úgynevezett nyugati kultúra a fejlődő tömegkommunikációs eszközei ezt a tendenciát erősítették.

Az Egyház 'trónfosztásával' helyét a nemzeti értékek vették át. A kultúra újra szerveződött a nacionalizmus illetve nemzeti vonalon. Az Egyház szakrális nyelve a latin volt, ami erősítette az elképzelt közösség eszméjét. A nacionalizmus úgynevezett szakrális nyelve, pedig az adott nemzet nyelve lett. Mindezekhez hozzátartozott az a jelenség, hogy a nemzetek elkezdték gyártani hagyományait, mítoszait, s önmagukat megtenni az első és kiválasztott népek. A XIX. században majd minden nemzetnél jelentkezett ez az igény és ezt sokan ki is elégítették. Tehát a nemzeti szemlélet önmagát tekintette központnak, s ez legfőképp a történetírásban, történelemtudományban és irodalomban figyelhető meg. Az említett tudományokban, ezekben az időkben mind létrejött a nemzeti változata is.

Ebben a közegben a kultúra ismét egy olyan módszerhez nyúl, mely nem igazán vált be, viszont a problémát ideiglenesen megszüntette. Ez volt a klasszicizmus a művészetben és ebben a korban fedezték fel újra a régmúlt isteneit. Azonban a korszakra ez az antik hagyomány mindenre rányomta bélyegét.

XVIII. és XIX. század elején észak isteneit úgy ábrázolták akár az összes többi pogány – főként antik – istenséget. Ezekben az időkben nehezen lehetett elkülöníteni őket ábrázolásuk alapján. Újra felszínre kerültek a pogány hagyományok és történetek, melyeket eleinte csak, mint költői és irodalmi teljesítménynek tekintettek. Itt érhető tetten az, hogy Thor őstípusa átértékelődött. Ebből a szerethető és nehéz felfogású istenből a romantika eszméje egy olyan hőst faragott, akit inkább tisztelnek, akár Héraklész, Zeust vagy Jupitert. Egy olyan antik bajnokot faragtak belőle, kit emberi mércéhez már nem lehet mérni, azzal ellentétben, hogy az eddikus istenek nagyon is emberiek voltak. Érdekes megjegyezni, hogy ebben az időszakban a művészet újra felfedezte magának az antik hagyományokat, főként az építészet területén.

Ebben a szellemben készült Henry Fuseli (1741-1825) 1788-as képe, melyen Thort és Jörmungandot ábrázolta a csodálatos halászat keretében (4. ábra). Itt mindenképp a Verses Edda volt a forrása, hiszen más változatokban Hymir nem szerepel benne. A forrás ellenére eltér az abban megjelenített Thortól és itt egy fiatal mezítelen férfiként ábrázolja, ki egy hatalmas vízi kígyót próbál agyonütni egy kalapáccsal, amit alig lehet észrevenni. Thor itt egy tetterős fiatalember, ki zsinórnak egy láncot használ. A helyszín ismét a tengerben hánykolódó Hymir csónakja, ami szinte a semmiben lebeg. Hymir rémulten mered Thorra, miközben megpróbál elbújni a csónak elejében. Mind kettőjüket mezítelenül ábrázolta a barokk művész, ezért Thort csak a kontextusból illetve a feje mögé emelt Mjöllnirről ismerhető fel, amivel épp lesújtani készül. Fuseli ezen képén is érződik az álmok iránti vonzalma. Maga a környezet meglehetősen sejtelmes, nem tudni, hogy mi bukkann elő még a homályból. Hymir ezt a félelmet testesíti meg, mikor a hajó orrában kuporogva várja, hogy Thor mikor sújt le. Az egész egy jelenésként hat, amit a bal

felső sarokban kuporgó alak – talán maga az álmódó – mintegy kívülről szemlélve lebeg a semmiben.

Fuseli itt a mítoszt, mint látomásos költeményt kezelte, ezért oly álomszerű. Itt tehát már a mítosz tipikus romantikus felfogásával állunk szemben. Valóságosnak fogta fel, de csak annyira, ahogy az álmainkat megálmodásuk pillanatában.

Pszichológiai értelemben a megvilágított Thor a tudat és annak tudatos szándékát fejezi ki, emellett a sötét környezet kísértetiesen emlékeztet Jung sötét táj hasonlatára, mikor a tudattalant írta le. Jörmungand ebben a megvilágításban azokat az erőket, állatokat és természeti csapásokat jelképezhet, melyektől az ember ősidők óta joggal félhetett. Ebben az értelemben az óriás – itt inkább vadember – az emberekben élő ösztönlényt testesíti meg, aki retteg a sötétségből és az ismeretlenből felbukkanó szörnyektől, s általában az ismerentől. Thor itt a tudatos értelemmel rendelkező szellem, aki legyőzi félelmét és környezetét maga alakítja. Itt Thor, mint a tudat fényessége megfékezi a tudattalانبól előtörő elemeket, melyek veszélyeztetnék magát az egész elmét.

H. E. Freund is hasonló képen jelenítette meg észak isteneit, mint Fuseli. Ő azonban szoborként alkotta meg Thort 1829-ben (előtte Odint 1825-1827), s kevésbé misztikusan dolgozta fel a témát. Thor itt Mjöllnirre támaszkodva ül, s figyel valamire. Talán öröködik az emberek világa felett? Thor az antik hősökhoz és istenekhez hasonlóan mezítelenül van ábrázolva, s északi barbár jellegét csak a kezében fogott bőr ágyékkötő jelzi. Frizurája is inkább a görög hagyományokat idézi semmint a vikingeket.

Lorenz Frölich (1820-1908) dán festő is foglalkozott ezzel a témával. Az Edda-versek 1895-ös kiadású illusztrációiban a Ragnaröket szétbontotta párharcokra. Itt most nem térek ki Odin és Fenrir illetve Frey és Surt viadalára, csupán Thorra és ellenfelére Jörmungandra (6. ábra). Ezt az illusztrációt 1895-ben készítette, valószínűleg magának az Eddának. Ugyanis a párharcot kétszer is megörökítette: egyszer magát a küzdelmet; másodszer Thor halálát.

Maga a párharc egy organikus keretbe foglalja a küzdőket, s azt a pillanatot ragadta meg, mikor lesújtani készül Thor. Thor itt egy erőteljes mezítelen férfi, akit csak ellenfeléről és kalapácsáról lehet felismerni. Jörmungand viszont itt valamiféle szárnyas kígyóként van megjelenítve, mint valami sárkány. Méreteiben nem oly tekintélyt parancsoló, mint a korábbi művészeknél, viszont itt szinte körül öleli az Ász istent.

Thor halálánál (7. ábra) a központi figura maga a halott isten, ki 9 lépést tett meg ellenfele megölése után. Ezt a távolság is érzékelteti, hiszen a Világkígyó kissé hátrébb fekszik holtan. Az égbolton valószínűleg a Ragnarök után feltámadt – Baldur és Höd – illetve az életben maradtak – Vidar, Magni, Modi – istenek ünnepelnek. Ő is antik görög istenekként ábrázolják a skandináv isteneket. Hosszú haja és szakála ebben a helyzetben inkább Zeuszra vagy Poszeidónra emlékeztet.

Egyedül kalapácsa miatt ismerjük fel, hogy ő nem antik, hanem északi istenség. Flörich egy másik festményén Thor a csodálatos halászat történetét dolgozta fel (8. ábra). Thort itt is csak a jelenetből illetve kalapácsáról lehet felismerni, mellyel éppen csapást készül mérni a Midgard-féregre. Mindemellett megjelenítette Thor erővét, mely szemérmesen eltakarja férfiúi jegyét. Hymir itt is félelemtől reszket-

ve húzódik meg a csónak legtávolabbi végében, itt is az az ősi félelem figyelhető meg, mellyel az ember viseltet a kígyók iránt. Ász isten és az óriás között van némi különbség, mert itt az óriás hajlott hátával és kuporgó testtartásával inkább egy vademberre emlékeztet. Mintha az óriás egy olyan környezetben – talán egy ősi közösségben – élt volna, ahol a kígyóval az ember még nem mert szembe szállni, azonban a páratlan bátorságú hős igen. Így Hymirrel ellentétben Thor dőlően áll a majdnem felboruló csónakban. Maga a környezet is Thor szándékát fejezi ki, mivel a villám Thor szimbóluma is – mennydörgés isten lévén. Thor tekintete átható, látni benne, hogy tudja mit akar.

Maga a kompozíció átlós szerkesztésű, s a szemet szinte vezeti Mjölnirtől kezdve a zsinóron keresztül egészen Jörmungand fejéig. Ezt némiképp megtöri a villám, mely inkább csak kiemeli a csodálatos halászat motívumát. Hymir ugyanakkor a Világkígyó ellensúlyozása miatt ül Thor mögött, így annak ellenére, hogy a csónakba már ömlik be a víz, mégis az egyensúlyt erősíti. Thor Frölich egy egyszerű módon emelte ki, lényegében ő a legvilágosabb alak – lévén a Fényes Istenek családjából való. Ez jelentheti isteni voltát, vagy egyszerűen csak azt, hogy ő a kép főszereplője. Jörmungand azonban pontosan az ellentéte. Alulról tör felfelé s Thorral ellentétben ő éjfekete, csak két fényforrás van rajta: szeme világa és a szájából előtörő fény – erősíti sárkány voltát. A borús ég csak erősíti ezt a drámai feszültséget.

Hasonló pszichológiai tartalmat lehet itt felfedezni, mint Henry Fuseli esetében. Azonban itt Hymir mintha érdeklődve figyelné a Mingard-férget, alig vagy egyáltalán nem törődve a csónakba ömlő vízzel. Itt már nem azt a bizonyos ösrettegest testesíti meg, hanem csupán félelmet, mely vegyül nem kevés kíváncsisággal. Stockholmban egy köztéri szobor áll, melyet Anders Wissler készített a XIX. században. Thor szobra *Torsfiske* címet (9. ábra) viseli, s a csodálatos halászat történetét dolgozza fel. Itt már nem csónakban ül, hanem sziklán áll, s nincs jelen Hymir sem. Jörmungand itt valamiféle vízi sárkányként jelenik meg, Thor pedig egy valódi antik atlétaaként. Kompozíciója átlós, amit Thor mozdulata erősít, s amit maga a Világkígyóban ér véget.

2.3. Romantikában a pogány istenek – Lovagias Thor és a viking Donnar

A XIX. század második felében éledtek újjá – főként építészeti vonatkozásban – a középkori – román és gótikus – stílusok, melyet a művészettörténet historizmusként tart számon. Így Thor antik külsejű hősből középkori lovaggá vagy királlyá lépett elő. Ennek az ábrázolási stílusnak elterjedése sokat köszönhetett Wagnernek.

Döntően Odin – ezért később Thor – ábrázolását Carl Emil Doepler (1824-1905) határozta meg, mivel ő tervezte meg a jelmezeket Richard Wagner *Nibelungok gyűrűje* című operájához. Nála jelent meg először a szárnyas sisak mint Odin sisakja. Ez abból adódott, hogy „...a késő római időkben Woden (Wotan) néven a Merkúrról, a szélhámosról, utazóról, kereskedőről, vezetőről és tanítóról elnevezett nap lett az övé.” Emiatt kapta meg Mercurius szárnyas sisakját a Mindennek Atyja. Odint természetesen vándor élete folytán Mercuriusszal azonosították.

Készített egy illusztrációt Thorhoz (10. ábra). Itt a hegyekbe helyezte az Ász istent egy jellegzetes mozdulatával – majd mindenhol így tartja a fegyverét – s mellette híres szekere. Címe *Thor oder Thunder*. Ruhája szokatlan valószínűleg romantikus miszticizmussal átfűtött északi barbárok királyi öltözékét vették alapul, azonban szekere emlékeztet még a római fogatokra. Maga a táji környezet is a romantikusok által kedvelt titokzatos, s némiképp eltűzött hegyeket formázza meg – akár Caspar David Friedrich esetében -, de ez az adott korra jellemző volt.

Mårten Eskil Winge (1825-1896) egy svéd művész volt, kinek fő témája a skandináv mitológia volt. 1872-ben meg is festette Thort egyik keleti hadjáratán, mikor az Óriások ellen vonult (11. ábra). Thort itt szerekén ábrázolta, szőke hajjal – ami valószínűleg isteni eredetét hivatott jelképezni – és Morzsoló nevű kalapácsával, ami szikrázott a villámoktól. Piros ujjatlan ruhájában pontos ellentétje az óriásoknak, kik félmegtelen vagy csak bőrbe bugyolálva menekülnek a Hatalmas Thor elől. Itt is az óriások nem roppant erejű hatalmas emberekként vannak megjelenítve, hanem vadembereknek, kiket Thor jogosan pusztít. Wagneri koncepciót tükrözni, s nem az antik jellegű ábrázolást. Azonban itt is eltér a leírt eddikus Thortól, mivel vörös haj helyett aranyszínű, s arcszörzete nincs. Vörös ruhája valószínűleg az életet képviseli, mintegy utalásképp Thor védelmi szerepére.

Tíz évvel később (1882) ismét egy más jellegű Thor kerül a színre Friedrich Wilhelm Heine (1845-1921) tolmácsolásában. Témája természetesen az Istenek Alkonya – Istenek Végzete – a Ragnarök (12. ábra). Itt felsorakoztatta az összes jelentősebb Asgardi istent és azoknak ellenfeleit. Nála is már jelen van a szárnyas sisak – ami eredetileg Mercuriusé volt – Odin fején. Thor itt koronát visel, valószínűleg azért, mert sok helyen őt tartották az Ászok vezérének és őt hozták kapcsolatba Jupiterrel. Háttér gyanánt a Bifrösztöt jelenítette meg, ahol a Múspelfiak átkeltek Asgardba. Az Asgardi istenek tekintetében ez az ábrázolás mérföldkő volt, hiszen ezentúl már nem idegen tőlük a szárnyas sisak képzete.

Thor esetében itt két hagyomány olvad össze. Egyrészt a római, amely észak isteneit a saját isteneik jelzőivel illetve neveivel látta el; illetve a dán hagyomány, amely Thor koronájában nyilvánul meg, főisten rangjára utalva. Thor itt egy középkori lovagkirály öltözékében, pajzzsal a kezében próbálja féken tartani a Világkigyót. Eddig nem született ilyen jellegű ábrázolás. Ha csak magát Thort nézzük, már nem az az egyszerű felfogású és népszerű isten, akivel az Eddákban megismerkedhetünk, sokkal inkább már egy lovagra ismerünk rá, ki koronával a fején harcra vonul – akár Szent László. Itt már nem az a szeretetre méltó, de erős isten, hanem egy vezér, főisten, kit inkább fél és tisztel az ember. Nála nem a parasztok és dolgos emberek védője, hanem a saját népének és az emberek világának eszményített, rendíthetetlen őre.

Lorenz Flörich egy másik munkáján (1907) Thort önállóan ábrázolta (13. ábra). Azonban már itt is egy északi barbár fejedelemekként jelenik meg. A fél vállán átvett bunda egyértelműen a barbár északra utal, s alatta pedig egy olyan ruhát visel melyet Mårten Eskil Winge Thorja viselt. Csodálatos kalapácsa itt nem olyan hangsúlyos, annak ellenére sem, hogy a kezében fogja.

Johannes Gehrts (1855-1921) 1899-ben készített egy Istenek Alkonya című illusztrációt (14. ábra). Fő jelenet a középben küzdő Odin és Fenrir farkas. Thor mö-

göttük éppen leütni készül a Világkígyót, ugyanakkor a valkűrök és Surt népe, a lángóriások rontanak egymásnak háttér gyanánt. Odin itt is szárnyas sisakban jelenik meg, viszont Thor itt már nem kap oly kitüntetett figyelmet. A drámai hatást maga az égbolt is erősíti, mivel Surttal megérkeztek a sötét fellegek, viszont az istenek oldalán még világlik a Nap. Az égbolt mindenképp a Fényes Istenek és a káosz erőinek harcát hivatott kiemelni.

Emil Doepler 1905-ben egy sorozatot festett a skandináv mitológiát feldolgozva. Ragnarököt ő három részben tárgyalta. Az első képen Odin és Fenrir párharca illetve Frey és Surt küzdelme látható, míg a második képen Thor és a Világkígyó küzdelme látható (15.ábra) lángoló Asgarddal a háttérben. Utóbbinál azt a pillanatot ragadta meg, mikor a Midgard-sárkány épp kiereszti mérgét Thorra, aki azonban a mozdulat befejeztével már szétzúzza a Roppant Földöv fejét. Thor piros palástjában úgy fest, akár egy középkori uralkodó, s az egész jelenet olyan mintha egy középkori várostromról készült volna illusztráció.

George Wright (1872-1951) is készített egy Ragnarök témájú illusztrációt *Then the awful fight began* címmel (16.ábra). Ez az illusztráció Hamilton Wright *Norse Stories Retold from the Eddas* című könyvének 240. oldalán található, amit 1908-ban New Yorkban adtak ki. Az ábrázolás meglehetősen zsúfolt, s csak az ismeri fel szereplőit, aki tudja, hogy mit keressen. A képen középen Sleipniren – Suhanón – lovagló Odin tűnik föl elsőként, ki már párviadalra is kelt Fenrirrel. Mellette Thor küzd végzetével. Odin fején ismét ott van Mercurius sisakára emlékeztető szárnyas sisak.

Maga a kompozíció meglehetősen zsúfolt, s ezzel próbálja a csata hevét fokozni. A szereplőket nehezen lehet felismerni, mivel majd mind takarásban van. Inkább egy középkori csatára emlékeztet, semmint mitológiai történet illusztrációjára.

Thor egyik jellegzetes utazását mutatom be három műalkotás által. Az elsőt Carl Larsson és Gunnar Forssel készítette 1893-ban (17.ábra). Ez azt a jelenetet ábrázolja, mikor Thort felkészíti Loki a Trymmal való találkozására. Éppen a Bríszingek nyakékét rakja fel Thorra. Itt fontos volt, hogy álcázzák Thor kilétét. A női ruhák melyet álca miatt felöltöttek, mindenképp középkori hangulatot áraszt, mintha egy királylány ruhái lennének.

Lorenz Flörich ugyancsak illusztrálta ezt az éneket (18.ábra) az 1895-ös verses Eddához, azonban nála már Loki és Thor már Thor szekerén száguldanak Trym országa felé. A Kecsebakok ura meglehetősen komor, hiszen nem igazán szeretett női ruhába bújni. „Szólt akkor Tör./ szörnyű erejű áz:/ 'Elfajzottnak mondanak majd/ a mindenható istenek,/ ha magamra öltöm/ a menyasszonyi fátylat.” Lokit azonban ez láthatóan nem zavarta, hiszen apja ő Fenrir farkasnak, Helnek és Jörmungandnak és anyja Sleipnirnek. Thor ruhája meglehetősen szokatlan. Természetesen az volt a fő szempont, hogy a Mennydörgés Istenét minél jobban eltakarják, azonban süvege meglehetősen szokatlan. Ilyen jellegű süveget a későbbi hagyományok a varázslóknak tulajdonítottak, itt azonban erről szó sem lehet. A középkori udvarokban azonban az előkelő hölgyek hordtak hasonló fejfedőt, s a művész ezt vehette alapul. Thor szekerén feltűnik a szvasztika, mely bizonyosan a mennydörgésre, az elhajított Mjöllnirre, s ez által a termékenységre és körforgásra utal.

Ezen a történeten továbbhaladva Collingwood illusztrációja (19. ábra) következik (1908), mikor is Trym nem bír magával és meg akarja csókolni menyasszonyát – akit Freyának hisz. Thor azonban elhúzódik előle. Trym itt a többi Collingwood illusztrációhoz hasonlóan szőrös vademberként jelenik meg, aminek képzetét csak erősít az asztalon heverő csontok. Thor szinte kétségbeesve próbálja magát tartani a menyasszonyi fátylat. A történet szerint ebből a szorult helyzetéből Loki menti ki, néhány jól irányzott mondattal. Thor ruhája rúnadiszekkel van ellátva, mely között szerepel a szvasztika, melyet Thor kalapácsát vagy szekerét – ami a mennydörgést előidézi - is jelképezheti.

A századfordulón egy új Thor ábrázolás is megjelent az eddigiek mellett, melyben a vikingek őstípusával ötvözték. Ez annyit tesz, hogy amire a 'civilizált' Európa azt mondja vad, barbár és pogány, az mind megtestesült a vikingekben. Johannes Gehrtsnek volt még egy önálló Thor illusztrációja, melyen épp a kecskebakok vontatta kocsiján száguld a felhőkön (20. ábra). Thor szekere, itt csupán egy négy keréssel ellátott orrdíszes falap, melyen a Mennydörgés Istene egyensúlyozni látszik. Ruházata hasonlóan puritán, hiszen egyetlen öltözéke a bunda ágyékkötő, melyet erőve tart. Még ez a megfogalmazás idézi leginkább az eddikus Thort.

Arthur Rackham Donnar illusztrációja (21. ábra) is leginkább egy északi vad barbár főurat idéz, semmint lovagot vagy antik atlétát. Ezt az illusztrációt Wagner *Das Rheingold* című művéhez készítette Rackham. A vadságot a szőrmés ruhák, rőt haja mit a szél felborzolt és a viharos, sziklás táj teremti meg. Itt leginkább az az ember érzése, mintha ő lenne a megtettesült vihar, ki inkább félelmetes és tiszteletreméltó, mint kissé faragatlan és jóakaró.

3. Új hagyományok és modern mítoszok

3.1. Hagyományokhoz nem köthető Thor ábrázolások a XX. század folyamán

A „...szerzett tudás örökíthetősége... lehetővé teszi, hogy a kultúra történelmi fejlődése nagyságrendekkel gyorsabb legyen, mint bármely faj törzsfelődése.” Ez a hagyományozódás generációról generációra természetesen szülők és gyermekeik közt megy végbe. Viszont itt van a probléma gyökere is, ahogy Konrad Lorenz rávilágít a tékozló fiú hasonlatával.

A probléma pedig a felgyorsult fejlődésben és ebben a jelenségben érhető tetten. A szülők vagy elődök tudása és értékrendje az információs társadalom sztrádáján régen lemaradt és valahol a leállósávban kullog, míg az ifjúság – a folyamatos kíváncsisága és új dolgok keresése révén – a külső sávban száguld. Így mikor eljönne az a pillanat, hogy visszatér a szülői házhoz, a két generáció között – szülő és gyermeke – oly nagy lesz a távolság, hogy nem képesek megérteni egymást. Ezért nem történik meg a szülői kultúra áthagyományozódása. Így „...a fiatalság joggal nevezi elavultnak az aktív generációnak még birtokában lévő ismeretanyag jelentős részét.” A fiatalság ezt felismerve akarja a régi hagyományokat kisöpörni, mondván: teremt egy újabbat, ami megfelel a felgyorsult világnak. Ez az új világnézet természetesen a racionalizmus eszköztárát hívná segítség-

gül. „A nem racionális kulturális tudáskincs túlzott lebecsülése és egyidejű ugyanilyen mértékű felértékelése annak, amit az ember... az eszével hoz létre...” nem igazán mozdítja előre kulturális fejlődésünket. Minden generáció okosabbnak hiszi magát az előzőnél és bölcsőbbnek a következőnél.

Itt leginkább azon van a hangsúly, hogy ezzel a fiatal generáció lenézi az idősebbet nyilvánvaló tájékozottságbeli hiányai miatt. Ez viszont gyűlöletet gerjeszt mind két generációban. A családi kötelékek is ennek az ellentétnek lesznek az áldozatai.

Mindez természetesen hatással van a művészetekre is, hiszen a művész a mondanivalóját és formavilágát minden esetben az adott kultúrából kölcsönzi. Tehát a művészet olyan, mint egy korkép vagy egy görbe tükör, mindent leképez mely környezetére jellemző.

Itt most már nem időrendben tárgyalom Thor művészi megfogalmazásait, hanem tematikus rendben. Itt az olyan művészek munkáit mutatom be, kik nem köthetőek semmiféle hagyományhoz, mivel saját maguk a saját benső világukban újraértelmezték a mítoszokat, s vele együtt a benne megjelenő isteneket. Itt még az északi mítoszokra többnyire úgy tekintenek, mint világirodalmi műrekre, s benne felvonuló istenekre, mint irodalmi fikciókra.

William Gershom Collingwood (1854-1932) érdeklődésének homlokterében a skandináv mitológia állt. 1872-ben az Oxfordi Egyetemen találkozott John Ruskinnal. 1900-ban tanulta ki a festő mesterséget, s tagja volt akkor már a Viking Klubnak is. Érdeklődésére hatással volt William Morris és John Ruskin.

Thor csodálatos halászatáról készített egy illusztrációt az 1908-ban megjelent *The elder Edda commonly called Sæmund's Edda edited and translated by Olive Bray*-hoz (22.ábra). Meglehetősen szokatlan helyzetben ábrázolta a jelenetet. Thor itt a csónak bal oldali végében ül, s tartja a horgászsinórját, ugyanakkor másik kezében már csapásra emeli kalapácsát. Hymir az óriás, itt úgy jelenik meg, mint egy előember, kinek testét szőr borítja. Az óriásokat gyakran tekintették vadembereknek, s sok helyen ostobák és hatalmasak voltak. Itt azonban egy egyszerű, nem túl erős vademberként jelenik meg. Jörmungand azonban az egész képet elfoglalja, s megerősíti azt, hogy ő egy olyan kígyó, mely a világ tengereiben a szárazföldeket övezi – roppant földöv. Thor ilyen jellegű ábrázolása meglehetősen szokatlan, hiszen valamelyest emlékeztet néhány Krisztus ábrázoláshoz. Nem túl erős testalkattal, Krisztusi arcszörzettel és meglehetősen gondterhelt arckifejezéssel ezt a benyomást erősíti.

Kompozíció itt is átlós szerkesztésű, amit a hajó oldala hangsúlyoz ki leginkább. Ugyanakkor a Világkígyó teste ezt a kompozíciót teljesen felborítja – a csónakkal egyetemben – hiszen a két alakot spirálisan is közre fogja. Bal alsó sarokban maga Thor ül, ezt ellensúlyozva pedig jobb oldalon alul a Midgarg-kígyó feje van. Hymir pedig mint egy szenvedő alany mindezt próbálja csont szerszámával hadonászva elviselni.

Collingwood készített egy Ragnarök illusztrációt (23.ábra) is ugyanebbe az Edda kiadásba. Nála azonban nem a harc dominál, hanem egyszerűen egymás mellé rendeli azokat, akik párharcot vívnak egymással. Erről Latkóczy írása jut eszembe: „... az azok, vagyis a világegyetemnek tartói, oszlopai. Velők szemben állanak

a régibb istenek, kiknek neve csak a skandinávoknál maradt meg, a *tivá-k*. (égiek) vagy *wán-ok* (ragyogók).” A Fényes Istenek itt a világot tartják, mint valami fedelet, s a mitológiai ellenfelek és szörnyek nem délről – alulról – támadnak, hanem északról – fentről – illetve középről. Ez mindenképp azt a benyomást kelti, hogy ezek a világszörnyek az istenek által védett világon belül éltek és onnan támadtak az Arany Ászokra.

A szokatlan ábrázolás a hosszúkás elrendezésből következik, s ez párosul egy egyszerűbb ábrázolási szemlélettel, mely fríz-szerű képet eredményez. A képet két oldalról medvék fogják közre, az egész esemény köztük dől el. Jobb oldalon felül maga a Midgards-Worm – ahogy azt a felirat is tanúsítja – aki mellett maga Thor van. Mellettük sorrendben Odin és Fenris-Wolf. Középen egy szarvas áll, ki „Háncshántó, a szarvas,/ a Had Atyjának kapujánál/ legeli Lérad lombját,/ agancsáról hulldogál/ Hvergelmir forrásvíze,/ megannyi folyam fut onnét.” Fellette három farkas, kik elnyelik a Napot, Holdat és csillagokat. Tryra Gram kutya ront és Freyre a felső szférában Surt vár Lokival, ki kutya képében jelent meg. Maga az ábrázolás inkább hat dekorációnak semmint illusztrációnak. A személyek mellé odaírta a neveket, s a kép aljára pedig a témáját: Ragnarök.

Einar Jónsson készített egy köztéri szobrot (24.ábra) Thor és Elli viadaláról (1939-1940). Itt a mitológiai téma csupán ürügyként van jelen egy meglehetősen szokatlan kompozícióhoz. Itt főként Elli, azaz az Öregség figuráján van a hangsúly, s Thor mintha csak lezárna az egész kompozíciót. Thor itt egyszerű férfiként van ábrázolva. A művész ezzel azt akarta kifejezni, amit maga a történet is sugall, miszerint az Öregséggel mindenkinek szembe kell néznie, meg kell küzdenie, de nem győzhet. Thor a legendás skandináv panteon legerősebb istene sem tudta legyőzni, s az Öregség csak fél térdre kényszerítette.

Időben most nagyot ugorva, viszont még ide tartozik az 1959-es születésű Anker Eli Petersen. „A Postverk Føroya számos bélyege az ő munkája. A bélyegtervezés során a kollázs és a számítógépes grafika eszközeit is használja. Alakjai, motívumai gyakran történelmi gyökerűek. Az újabb skandináv mitológiai témájú bélyegeket ő tervezte.”

Anker Eli Petersen készített egy bélyeget *Odin halála* címmel (25.ábra) 2003-ban. A címnek megfelelően előtérben Odint épp felfalni készül Fenrir farkas, mögötte Surt jön lángpallosával, s háttérben pedig Thor viaskodik még a Világkígyóval. Mindezt úgy előadva, hogy az jól látható, azonban először nem ez tűnik szembe. Thor és a kígyó szinte csak körvonalalaiban van érzékeltetve, Surt már reálisabbnak tűnik. Surt lángjaiba szinte belevész Thor és ellenfele. Thort csak kalapácsáról és mitikus ellenfeléről lehet felismerni, azonban ha valaki nem ismeri a történetet, az nem érti.

A 2004-ben elkészült *Norrøn gudalæra – Tórir og Rán* címet viselő bélyegen ő is a csodálatos halászat történetét választotta és párosította Rán óriásnő ugyancsak halászatával. Thort nála is csak kalapácsáról ismerjük fel, illetve jellegzetes mozdulatáról (26.ábra). Egyébiránt Thor és Hymir két átlagos halászként vannak megjelenítve, s csak a történet ismeretével lehet kitalálni, hogy ki kicsoda. Thornak ilyenfajta ábrázolása hagyomány nélkül áll. Jörmungand azonban itt meglehetősen nagy méretben van képviseltetve, ellenben a XIX. századi példák-

kal. Itt a Világkígyóról tényleg elhisszük, hogy körbeéri Midgardot. Hymir itt a fekete hajú férfi, csak elfordulásával jelzi, hogy menekülni szeretne. Mindenképp érdekes, hogy a bélyeg párja Rán óriásasszonyt ábrázolja épp 'halászat' közben. Rán itt mezítelenül van ábrázolva, ami talán az óriások legendás szépségét hangsúlyozza.

A képek kompozícióját főként a Világkígyó teste határozza meg egy fektetett nyolcas alakban, ami keretezi a két jelenetet. A színek meglehetősen élénkek és formavilága egyszerű, de megfelelőképp kidolgozott. Az alsó sorban kilenc leány van derékig a vízben, ami minden bizonnyal Rán és Ægir 9 lányai. A felső sorban pedig Thor történetei elevenednek meg, köztük az Utgard-Lokinál töltött vendégsége.

3.2. Szarvas sisak Thor fején

A vikingeket viszonylag korán azonosították az észak valamennyi népével, holott a vikingek nem is képviseltek népet. Viking alá minden olyan népet besoroltak és még ma is besorolnak, akik a középkor idején éltek és germán. Sokak számára a viking „...egyfajta szőke barbár, akinek az ernyedtségből való felrázás és a meszterkltség eltörlése volt a küldetése... A haladás a gyengék és az elkorcsosultak eltírását követelte már azelőtt is, hogy a darwinisták ezt áltudományos tétellé változtatták volna; mindenekelőtt pedig a tizenkilencedik század kemény szörnyetegeinek romantikus elődökre volt szükségük, akik ugyanúgy készen álltak a pusztításra, a gyűjtögetésre, az utazásra, a tivornyázásra és az apácák ijesztgetésére.” Így a vikingek a barbárságukkal és kegyetlenkedéseikkel az európai fejlődést mozdították előre. Ez a gondolat volt az, ami igazán gyökeret vert az emberek fejébe, s annak ellenére, hogy mennyire voltak brutálisak, mégis sokan vonzóan találták a marcona vadembereket. Ez ugyanúgy jellemző volt a viktoriánus korszakra és az 1950-es 1960-as évek Franciaországára is. Ez természetesen hatott a régészek felfogására.

„Európában a bronzkortól kezdve az ellenség megfélemlítésére, erőfitogtatásra szolgált a sisakok szarvas díszé.” A romantika felfogásában már nem számított, hogy melyik nép illetve törzs régészeti leletei közt találtak ilyen sisakot, hiszen a bronzkorban egészen a középkor végéig a legfélelmetesebb nép csak a viking lehetett. Így születnek a modern hagyományok. Sokak szerint azonban ilyen sisakban sohasem vonultak hadba, sem a vikingek, sem mások, mivel a csatában igencsak hátráltatja viselőjét. Valószínűbb, hogy csak ünnepek alakalmával hordták.

A közemberek számára azonban ez nem számított semmit, s a vikingekre bika-szarvas sisakban az ellenségre rontó vad és könyörtelen pogányként tekintettek. Észak istenei azonban csak a XX. század folyamán kaptak szarvas sisakot. Itt kell megemlítenem Gangus (27.ábra) és Abrar Ajmal (28.ábra) munkáit, kik Thort vad és könyörtelen viking harcospént, szarvas sisakban ábrázolták. Azért is tartom ezt fontosnak, mivel ez az európai köztudatban igencsak meggyökerezett. Főként itt, mint háború istene jelenik meg, s nem, mint termékenység isten.

3.3. Marvel Thor – Thor szárnyas sisakja

Amerika nem rendelkezett olyan mítosszal, amire büszke lehetett volna. Gyökeretlen volt az új kontinensen. A nacionalizmus eszmerendzse azonban megkívánta a maga mítoszait. Így Amerika is megalkotta saját mítoszait, akik végül a tömegkommunikációnak köszönhetően Európában is megjelentek.

Az ezt megelőző időszakokban Thor vagy mint egy költemény illusztrációja lépett színre, vagy mint egy jelkép. Itt fordul elő először, hogy egy régi mítoszt teljesen újragondolnak, s olyan környezetbe helyezik, melyben eddig nem volt része. Thor mítosza – ha nem is oly elevenen, mint a régi skandinávoknál – ismét élő hagyománnyá vált Amerikában. Azonban nem istenként éledt újjá, hanem egy szuperhősként.

Thor mítoszáat a Marvel Comics élesztette újjá, azonban nem eredeti formájában, hanem egyfajta kevert vegyes stílusban. Megfelelő hordozófelületnek, pedig a képregény kínálkozott. Thor egész mitológiáját újratemtették elbeszélő stílusban (29. ábra). Az „ötvenes évek terrorhulláma által előkészítve, 1960-ban jelentkezik a Marvel Comics - új szuperhőseivel... Primitív történetei a hidegháború szülőttei... Mindaz az agresszivitás, félelem és kegyetlenség, amelyet mintegy két évtizeddel korábban támadtak, most újjáéledt a fantasztikus történetekben... Újból jelentkeznek a különbözőképpen maszkírozott és öltözött bosszúállók, kettős ügynökök vagy éppen az antik világ elképzelt isten- és állatvilágának feltámasztott fantasztikus alakjai...” Stan Lee azonban azon a véleményen van, hogy alakjai olyan szerepet töltenek be, mint a régi korok mítoszai. Ezért ezek a szuperhősök a XX. század mitológiájának alakjai.

A legtöbb képregényben a harc és a kaland dominál. A „képregény olvasóinak köznapi életéből éppen ez, a nagyszabású, 'férfias' küzdelem hiányzik, vagyis olvasmányában ez irányú nosztalgiai kapnak tápot.” Maga a képregény egy olyan valóságot nyújt, mely szöges ellentéte annak a valóságnak, amiben az olvasó él. Ebből kifolyólag az olvasó már nem saját problémáival fog foglalkozni, hanem hősének grandiózus akadályaival lesz elfoglalva.

„A szereplőt Stan Lee, Larry Lieber és Jack Kirby alkotta meg. Első megjelenése a *Journey into Mystery* 83. számában, 1962 augusztusában volt.” A történet szerint Odin megelégette Thor önhittségét és hogy megtanítsa neki az alázatot, egy ember bőrébe – Donald Blake – zárta. Sokáig nem tudott csodálatos képességeiről, míg egy nap Norvégiai utazása alkalmával meg nem találta csodálatos kalapácsát a Mjöllnirt.

Itt az ember testébe zárt istennel, hasonlóan a többi szuperhőshöz, kettős étellel ruházták fel. Mondanivalója mindenképp az, hogy ez a szuperhős egy közülünk, hiszen környezete valódi, vagy épp szuper azonosságát nem ismeri. Ilyen Superman, Pókember, Batman és még sorolhatnám. Ezzel magát az embert emelték piederstára, hiszen a szuperhősök közülük kerültek ki.

Mindemellett Thornak megjelent egy viszonylag egyezményes ábrázolása, melyet én Marvel Thornak lehet hívni. Mivel a képregények világában hatalmas lehetőségek vannak kombinálásra más történetekkel és más szuperhősökkel, ezért itt is számolatlan Thor jelent meg, azonban mind hasonlít kissé a másakra.

Mindenekelőtt a szárnyas sisak, ami feltűnő, ugyanis korábbi ábrázolásokban nem volt ilyen sisakja Thornak. A XIX. században – valószínűleg Wagner operáinak hatására – volt ilyen sisakja Odinnak. Ezt a hagyományt húzták végül is rá Thorra is. Többnyire szőke hajjal és változó arcszörzettel ábrázolják (30. 31. ábra), annak ellenére, hogy az eredeti mítosz szerint vörös haja és szakálla volt. Itt a szőke haj és a szárnyas sisak valószínűleg isteni eredetét és erejét hivatott megjeleníteni. Ruhája hasonló, mint a többi szuperhősé: élénk színekkel oldották meg. Palástja hasonló Superman vörös palástjához, s a kék egyenruha is őt idézi. Az ujjatlan ruháján ugyanakkor 6 darab korong található, melyek felizzanak villámlás közben (30. ábra). Kalapácsa egyszerű, s általa repülni is képes – így nincs szüksége sem szekérre sem varázspálcára. Erőöve arany színben játszik. Meglehetősen feltűnő jelenség volt akár égben akár földön.

Marvel Thor egészen olyan külsőt kapott a szőke hajjal, kék szemmel és hatalmas termettel, mint egy skandináv. Jung szerint azonban „... az amerikai hősmotívum az indiánt dolgoztotta eszményi alakjául.” Azonban itt nem egy amerikai őshonos mítoszt dolgoztak fel, hanem egy észak európai. Thor ennek köszönheti új külsejét, mely később általánosan elterjed a hős ábrázolások keretében.

Azonban az Asgardi istenek közül Lokit is kiemelték s megtették Thor mitikus ellenfelének. Alakja is hasonló változáson ment keresztül, mint Thoré (32. ábra). Nála a szárnyak helyett vékony hosszú szarvak maradtak, valószínűleg abból a hagyományból táplálkozva, hogy a szarvas sisak egyrészt a vikingek sajátja, másrészt a keresztény ikonográfiában a gonosz szimbóluma volt. Ruhája méreg-zöld jellemezve ravasz és fondorlatos személyiségét. Egész lénye Thor ellentétére épült (33. 34. ábra).

2010-ben a Marvel képregény stúdió elhatározta, hogy készít egy Thor című filmet is, tekintettel a képregényhősök nagy sikerére a mozivászonon. Magát a történetet már az Ironman 2-ben (Vasember 2.) felvezették, azzal, hogy a rejtett jelenetben megtalálták Thor kalapácsát a Mjöllnirt.

A következő művészt azért tartom fontosnak, mert ha valaki megpróbálja Thort és az óriásokat elképzelni mindenképp hasonló eredményre jut, mint Boris Vallejo. „Vallejo tizenhárom évesen kezdett festeni, és tizenhat évesen készítette első illusztrációmunkáját. 1964-ben az Egyesült Államokba emigrált, ahol megalakította Tarzan, Conan a Barbár, Doc Savage és több más képregény karaktert. Később film poszter és hirdetés illusztrációkra szóló megbízásokat teljesített.”

Képének címe *Thor and Krungnir* 1988-ból (35. ábra), ami valószínűleg Hrungrir óriást takarja. Ez a jelenet Thor egyik híres párviadalát mutatja be, mikor is Thor homlokán megsérül egy fenőök szilánktól. Itt már egy új Thor ábrázolással állunk szemben, amit a Marvel képregény hozott divatba. Odín szárnyas sisakját – vándorló isten végett Mercuriussal azonosították – végül is Thor megörökölte, s sok XIX. századi ábrázoláshoz hasonlóan itt is szőke hajjal jelenik meg. Mind két mitikus figura ágyékkötőben szerepel, tehát nem tesz minőségbeli különbséget az Asgardi istenek és az Óriások nemzettsége között. Ő egyszerűen csak illusztrálja a Hárbard-éneket. Thor és Hrungrir mozdulata szinte pőzba merevedtek, amik meglehetősen látványossá, azonban kissé merevvé is teszi a mozdulatot. Thor egyik kezében Mjöllnirt tartja, másik kezével pedig mintha mutatná hová fog

sújtani. Thor és az óriás kinyújtott keze pedig vezetik a tekintetet, s ettől átlós kompozíció a meghatározó. A táj kissé megfoghatatlan direkt, hiszen ezek mitikus hősök a mitikus időkben, melyekre ember már nem emlékszik. Ezt az időtlenséget vélem felfedezni a táji környezetben. Csak a hegyek körvonalai tiszták, a táj többi része megfoghatatlan, szinte elenyészik. Ebben a környezetben távolságot lehetetlen felmérni.

Boris munkáját azért is tartom fontosnak, mivel meglehetősen népszerű és ezért munkáiba lépten-nyomon bele lehet ütközni. Így Thorja is nagy népszerűségnek örvend, s ezzel meghatározza alapjaiban Thor ábrázolását.

Azonban Boris Vallejonak volt egy másik terve Thorra (36.ábra). A többi szuperhőshöz hasonlóan itt ő is élénk színekből álló ruhát visel, melyben főként a kék szín dominál. Sisakot itt azonban Thor nem visel, helyette hatalmas szőke hajzuhataggal látta el a művész. Az előző tervéhez képest ez mindenképp harsányabb, azonban nem ez a Thor lett a népszerűbb.

Hogy mennyire meghatározta ez az ábrázolás Thor későbbi ábrázolásait, azt mi sem bizonyítja jobban, hogy a később megjelenő mitológiai stratégiai játékok mind ezt a sémát vették át (37.ábra).

3.4. Tudomány és miszticizmus – Thor viszonya a tudományos szemlélethez

A mai modern szemlélet szerint mindennek megvan a maga természetes észlelhető oka, melyet a tudomány képes feltárni előttünk. „Ebben az értelmezésben a kauzalitás a legszentebb dogmáink egyike.” Azonban a tudomány, ami által világot tudjuk rendszerezni, általános törvényekből áll, melyben a *'kivétel erősíti a szabályt'* elve működik, tehát a ritka kirívó eseteket a tudomány és a statisztika egyszerűen figyelmen kívül hagyja – jobb esetben, ami ritka, pedig felülvizsgálja szabályrendszerét. Ebben a világnézetben a nagy számok törvénye szerint állapít meg általános igazságokat. „Ezek az igazságok kizárják a ritka határeseteket, amelyeket a tudomány képviselői amúgy sem szeretnek, mivel nem tudják megérteni őket. Ennek következtében olyan világnézet alakul ki, amely normális esetekből van összerakva. Ezek lényegében véve a 'normálemberhez' hasonlóan fikciók, amelyek – például a pszichológiában – végzetes tévedéseket okozhatnak.” Ennek hiányosságát az emberek érzik, s olyan rendszerező elvet keresnek, mely mindenre választ tud kínálni. Ezért terjednek a XX. században oly nagy lendülettel a különböző szekták – szcientológia, Wicca, Arvisúra-hitűek, Táltos egyházak, stb. -, mivel a spirituális szemléletben több kérdésre választ lehet találni. Ezért is élednek fel ismét az ókori és antik mitológia történetei, s sok esetben már a régi és új világszemlélet ellentmondása is kiütözközik egyes munkákban, szemléletekben.

Ha ma megnézzük az ilyen témával foglalkozó könyveket, filmeket és sorozatokat – itt főként a népszerűbbekre gondolok, amik aktívan befolyásolják az egyén véleményét – láthatjuk, hogy majd mindegyik valóságként mutatja be ezeket a mítoszokat. Ezek természetesen összeférhetetlenek a mai materialista felfogással, így két lehetőségük marad ennek feloldására. Az egyik az, hogy visszatérnek a spirituális nézőponthoz, s a materialista szemléletet úgy mutatják be, mint valami

téves utat; a másik lehetőség, hogy a materialista szemléletmódba illesztik bele ezeket az isteneket, mitológiai személyeket és elemeket a spiritualitás és miszticizmus rovására.

Ezekkel a példákkal csak azt akarom szemléltetni, hogy nem egyedülálló esetekről van szó, hanem tömegesről, mely a társadalom egészére hatással van. Az elsöre példaként egy meglehetősen felkapott sorozatot említenék, ami a *Supernatural* (magyarul: *Odaát*) címet viseli. A sorozat 2005-ben indult s 5 évadot élt eddig meg. A sorozat alapfeltevése az, hogy nem a fizika törvényei az egyetlen rendező elv, hanem a sokkal ősbibb spirituális, mágikus világ. A nagyközönség csupán azért nem tudja ezt, mivel ezeket a – többnyire sötét – erőket úgynevezett 'vadászok' féken tartják. Hasonló szellemben fogant régebben *Az angyalok háborúja*, illetve mostanában a mozikban is bemutatott *Légió*.

Neil Gaiman is az Amerikai istenekben egy ilyen világot tár elénk. Itt nem csak a skandináv népek isteneit szerepelteti, hanem valamennyi nép valamennyi istene a terítékre kerül Anubisztól Csernobogon keresztül a Magyarok Istenéig. Nála konkrétan nem jelenik meg Thor, viszont koncepciója szerint az emberek hite teremti meg az egyes isteneket. Így lehetséges, hogy a történetben két Odin szerepelt.

Mitológiai szempontból azonban a főszereplő Árnýék mutat némi rokonságot Thorral. Egyrészt Thor féltestvére, mivel mindkettejüknek Odin-Szerda úr az apja, másrészt a fennálló világ rendjét Árnýék is védelmezi. A hasonlóság azonban nem csak eddig terjed, hanem alkatalig is hasonlítanak, mivel Árnýék a börtönben test-építéssel ütötte el az időt, s szellemi képességeik is hasonló szinten vannak.

Mickey Zucker Reichert viszont egyszerűbben oldotta meg a két világ problémáját. A történet szerint Al Larson a vietnámi katona egy rajtaütés során meghalt... Majd felébredt egy világban, ahol nem a fizika, hanem a mágia törvényei uralkodnak. Lényegében két párhuzamos dimenziót tételez fel, melyben az egyik a saját jelenünk, illetve múltunk, míg a másik egy fantasy A fantasynak eredetileg kelta és görög mitológia az alapja, s erre itt a skandináv panteont ültette a szerző.

A másodikra példaként ismét egy sorozatot említek mely a *Stargate SG-1* (magyarul: *Csillagkapu CSK-1*) néven futott 1997-től, s 10 évadot élt meg. Itt is megjelennek a főbb ókori istenek, mint egy fejlettebb nép képviselői. Tehát a skandináv északi istenek, azaz az Asgardiak, itt egy olyan nép képviselői, kiknek a technológiai fejlettségük messze meghaladja a mai technológiai szintünket – így úgy tűnhet, hogy mágikus hatalommal vannak felruházva, pedig csak eszközeik fejlettebbek.

A fejlettebb földönkívüli nép gondolata már az 1940-es évek óta a köztudatban van. Jung foglalkozott a témával közel tíz éven keresztül, s csak annak pszichológiai hátterét tudta feltárni. Egyértelműen állást foglalni nem tudott a témában, mivel ő maga nem látott UFO-t, s így kételyei támadtak, viszont azt elismerte, hogy valamit láttak. Jung megvizsgálta az elbeszéléseket, híradásokat és az ezzel kapcsolatos álmokat is, s főként azt vizsgálta, hogy milyen östípusra lehet visszavezetni ezeket a jelenségeket. A leírások alapján két fajta csészaljat különböztetett meg. Az egyik szilvamag alakú – a klasszikus UFO – a másik szivar alakú, de mindkét esetben a kör egyik jellemző nézetük. Tehát az UFO-kat leginkább a kör-

höz lehet társítani, ami a történelem folyamán többször visszatérő szimbólum volt, mint teljesség és lélek. „Az ufók hatásos megnyilvánulásai a teljességnek: egyszerű kerekességük éppen azt az archetípust jelenti, amely a tapasztalatok szerint látszólag egyesíthetetlen ellentétek egyesítésében a fő szerepet tölti be, és ezért a legjobban megfelel, mint kompenzáció korunk megosztottságának is.” Kiemeli azt is, hogy ez az arché különösen fontos szerepet játszik a kaotikus állapotok elrendezőjeként – itt saját korának nyomasztó hangulatára utal a hidegháború miatt.

A magyarázatok azonban minden esetben kiemelik azt a tényt, hogy itt nem istenről vagy istenségekről van szó, hanem egy idegen bolygó magasabb technológiai szinten álló úrhajókról. „Ha ismeretlen fizikai jelenség a külső oka a mítosznak, ez mit sem változtat a dolgon, mivel sok mítosznak van meteorszerű és más természetes kísérő oka, amely a mítoszt egyáltalán nem magyarázza meg. A mítosz ugyanis főleg tudattalan archetípus terméke, és ezért szimbólum, amely pszichológiai értelmezést igényel.” Tehát Jung mindenképpen visszavezeti egy őstípusra, mely az égből szállt alá, s a teljességet hozhatja el a Földre.

Az UFO jelenség későbbiekben olyan szervező erővé vált, amivel szinte mindent meg lehetett magyarázni – gondolok itt Eric von Däniken elméletére, vagy az Arvisura hitűek magyarázatára. Az UFO-k kezdenek a régi istenek szerepkörében megjelenni, mivel meglehetősen ki vagyunk szolgáltatva hatalmuknak, az égből szálltan alá, s valódi szándékukat nem ismerjük. „Az ufó... könnyen felfogható és elhíhető, mint újabb fizikai csoda.”

Az ufókat azért tárgyaltam ilyen mélységben, mivel a *Csillagkapu* című tudományos-fantasztikus sorozat a skandináv hitvilágot összekombinálta az ufó-mítossszal. Így lett Thor – aki itt kicsi szürke ufonauta – az Asgardi Flotta Főparancsnoka (38. ábra), s a rendszeresen látogató ufó, Loki a bajkeverő.

A *Csillagkapu*ban megjelenő Thor hasonló szerepkörrel rendelkezik, mit az eddikus Thor, hiszen Pörölyével távol tartja népétől az ártó szándékú idegeneket – itt főként az egyiptomi hitvilágot megteremtő goa'uld-ok, kiknek ugyancsak fejlett ürteknológiájuk van. Azonban itt már nem istenként van jelen, hanem mint egy nagy testvér, ki egyengeti az emberek sorsát. Későbbiekben a történet odáig is elmegy, hogy Thornak az emberektől kell segítséget kérnie, s természetesen meg is kapja.

Tehát a sorozat végére Thor inkább egyenrangú lesz az emberekkel, semmint isteni hatalommal rendelkező fejlett nép tagja. A sorozatban is Thor az az Asgardi aki a legnépszerűbb, s az emberek sorsa iránt mindig fogékony. Mindazonáltal isteni tekintélye egy csapásra megszűnt, s sokszor poénok és viccek áldozata. Itt két mítosz összeolvadását láthatjuk, amelyben a régebbi mítoszt tudományos alapokra helyezték így annak vallásos és misztikus képzete teljesen eltűnt, s maga alá gyűrte az ufó-mítosz. Archetípus tekintetében ezek az istenek inkább a teljesség szimbólumra vezethetők vissza, mint az apa őstípusára. Illetve, ha mint apa őstípust értelmezzük, akkor itt, már egy lázadó elme szemszögéből láthatjuk, hiszen tekintélye már nem akkora, mint régen, s sok esetben ki kell segíteni a bajból. Később azonban maguk az emberek válnak olyan apa típusúvá, mint az Asgardiak, hiszen minden tudásukat átadják, s ők pedig elpusztulnak. Ez azonban

egy olyan minta, melyet Jung is kifejtett. A férfi addig nem válik igazi családfővé és valódi apává, míg az ő apja él, függetlenül attól, hogy milyen idős és van-e neki gyermeke vagy nincs. „Az ember nincs egyedül, hanem tudattalanul kettesben vagy hármásban létezik. A fiú imagináriusan az anyja ölében van, az apja védelme alatt. Az apa újjászületik a fiában – legalábbis az örök élet kezdete reményében.” Ez a szemlélet – régi istenek, mint földönkívüliek – nem egyedülálló, hiszen ez a sorozat sokakban hagyott mély és maradandó nyomot. Zavaczkai János is összekapcsolta a két mítoszt. „Eredetileg minden egyes törzsnek (a bajoroknak, frankoknak, szászoknak, alemannoknak, stb.) megvolt a saját külön istene – azaz én olvasatomban földönkívülije -, akit védnökül választott magának az ufonauták népes csapatából.” Thort vagyis inkább Donnart hangos UFO-ként írja le, mivel neki tulajdonították a mennydörgést.

Egy számítógépes játék az Only Human ezzel ellentétben a skandináv isteneket, egyszerű halandó emberekként fogalmazták meg, azzal a különbséggel, hogy csodálatos képességeiket nem a mágiából vagy hasonló spirituális energiából származnak, hanem fejlett nanotechnológiából. Ez a játék eszerint vagy a távoli jövőben játszódik, vagy egy olyan múltban, ahol az embereknek űrgyarmataik voltak, s a Föld is eleinte egy ilyen gyarmatként létezett. A főhős maga Baldur, kinek bőrébe bújva megküzdehetünk a germán mondavilág összes szörnyével és trolljával, Jörmungandtól Grendelig.

Összegzés

Bemutattam, hogy egy skandináv isten mennyi változatban jelent meg Európa színterén. Rávilágítottam arra is, hogy Thor ábrázolások igen változatosak, de nem önkényesek, mivel az adott kor mindig rányomta a bélyegét, s nem tudta a művész függetleníteni magát az adott kor szellemétől. Például a klasszicizmus idején a Mennydörgés Istene inkább emlékeztetett Jupiterre, mint bárki másra vagy a romantika ideáljában pedig egy középkori északi királynak lehetett tekinteni, semmint skandináv termékenység istennek. A XX. században pedig megannyi új formát öltött, melyek szintén a kor felfogását tükrözték, s ez a XXI. században is folytatódik.

Thor népszerűsége mindenképp figyelemre méltó, hiszen a nyugati kultúra személyét mindig megújítja, s ha el is feledte, idővel mindig eszébe jutott. Thor népszerűségét természetesen az általa képviselt őstípusnak is köszönheti, viszont a régi eddikus Thor más archetípust képvisel, mint a Marvel Thor, vagy a *Csillagkapu*-ban felvázolt Thor. Tehát az arché amire kezdetben vissza lehetett vezetni, bizonyos ideig szavatolta népszerűségét, de a kor haladtával már teljesen átalakult, s olybá tűnik, hogy a kornak megfelelően változott.

Mindazonáltal érdekes, hogy a XX. században Thor lett a legismertebb Ász. Sok valláskutató úgy gondolja, hogy az eddikus mítoszt megelőzte egy ősbib, melyben nem Odin volt a főisten, hanem Tyr. A hét napjai ezt támasztják alá, mivel kedd, „az angol Tuesday, a dán-norvég-svéd tisdag/tirsdag, a német Dienstag, a holland dinsdag – a mitológia legősibb főistenének, Týrnek nevét hordozza (neve ugyanabból a gyökből ered, mint a görög Zeusz vagy a latin deus) ... ráutal még a rúna-

ábécé ↑ : t-jele... a harc és igazságszolgáltatás istene volt.” Azonban Fenrir megláncolásánál csak ő volt olyan bátor, hogy jobb kezét a Világfarkas szájába tegye, mintegy biztosítéku. Fenrirt megköthették így, aki Tyr kezével a szájában azt gondolta, hogy el is fogják engedni, azonban nem engedték el. Tyr így vesztette el jobb kezét, s valószínűleg rangját is.

A bronzkorban már Odin (Wodan, Woten, Wuotan) volt a főisten, ki a szerda (Wednesday, onsdag, woensdag) névadója. Odin „aki eleinte khtonikus démon és hadi avatások patrónusa volt, főistenséggé lépett elő, és funkcionálisan kiszorította Tiwas-Tiu (Tyr) istent...”

Főként a XX. századra jellemző viszont az, hogy Odin háttérbe került Thorral szemben, hasonlóan ahhoz, ahogy Odin régen kiszorította Tyrt. Ez azzal magyarázható, hogy Odin elsősorban a nemesek és arisztokraták istene volt, kinek sámánisztikus vonásai voltak, míg Thor a parasztság és a dolgozó emberek védője volt, ki egyszerű gondolkodásával megvédte az övéit.

A XIX. századi polgárosodás kapcsán és később a szocializmus égisze alatt az alacsonyabb néprétegek öntudata megerősödött. Mindemellett a művészet is megváltozott, s kettévált egy úgynevezett magas művészetre és egy populáris művészetre. A megerősödött és öntudatos parasztság értelemszerűen nem egy arisztokrata istenről akar hallani, hanem egy olyanról, mint Thor. A populáris művészet pedig a képregényt találta megfelelő hordozó felületnek egy új mítosz elterjesztéséhez. az európai kollektív tudat ellenére ragaszkodik Thor személyéhez, hogy nem összeegyeztethető azzal a modern szemlélettel melyben van.

Tehát ahogy haladunk az időben és a polgárság erősödik, annál nagyobb népszerűségnek örvend Thor is Odinnal szemben. Ez a tendencia odáig terjedt, hogy egyes képregény változatokban már nem Odin Asgard feje, hanem Thor.

Láthatjuk, hogy Thor XX. századi kultusza már nem az általa képviselt archetipusnak köszönheti népszerűségét, hanem valami másnak. Talán annak, hogy az összes isten közül az ember igazán vele tud azonosulni. Főként ezért is választottam az Arany Ászok közül éppen Thort. S mint a Marvel Thor esetében is láthatuk egy új archetípust, a hős östípusát kölcsönözték személyének, csak azért, hogy a nagyközönségnek megmaradjon ez az északi isten. Talán sikeres pályafutása is ebben rejlik, hogy nem ragadt le mereven egy östípus mellett, hanem mindig a kor ruházta fel a kellő mélységű archéjával, amire szüksége volt.

Jegyzetek:

1. Verses Edda és Próza Edda.
2. Natalie Portman, a Star Wars Amidala hercegnője visszatér a fantáziafilmek világába: Thor szerelmét alakítja Kenneth Branagh készülő képregény filmjében... A Marvel filmstúdió rég óta készül a szuperhős harcosról, Thorról szóló képregény megfilmesítésére. A brit rendező jövő év elején kezdi forgatni a produkciót, amit a tervek szerint 2011 májusában mutatnak be.” /Forrás: 168 Óra Online írása <http://www.168ora.hu/punch/natalie-portman-csatlakozik-a-thor-stabhoz-39969.html> (belépés: 2010.04.07.)
3. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (127.oldal)
4. „Þór(r) [szour] isten... Eredete a germ. *Þun(a)ra-*, ami megegyezik a latin tona, tonare 'dörög, zeng' igével...” /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (333.oldal)

5. A skandináv mítoszokban két isteni csoportosulás volt. A Fényes Istenek, az Ászok, kik Asgardban laktak és a Vánok (Vanírok, Tivák, a ragyogók), kikről meglehetősen kevés információnk van. A világ legelső háborúja közöttük zajlott, amit békekötés követett.
6. „*Hatalom megerősítése*: az istenekhez, hősökhoz, ősi uralkodókhoz, óriásokhoz, helyi szellemekhez, állatokhoz kötő kötelék megerősítése mesékkel, ceremóniákkal, szimbólumokkal... A megfelelő múlt felvétele nem az északi kizárólagos sajátsága volt: kortársaik a kontinensen és nyugaton Tróját, Rómát, Szkitiát, Egyiptomot, Izraelt és Skandináviát tartották ősi otthonuknak...” /Forrás: Eric Christiansen: *Vikingek*; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2008. (222. oldal)
7. Több néven ismert: Gymir, Brimir, Ýmir, Hlér.
8. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (333. oldal)
9. (4. Grímnir-ének, 4.) /Forrás: Tandori Dezső: *EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek*; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)
10. (A völva jövendölése, 26.) /Forrás: Tandori Dezső: *EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek*; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)
11. Nem ugyanaz a személy, mint Laufey fia Loki, ki Odin vértestvére. Utgard-Loki az óriások királya és hatalmas illuzionista, megtevesztő.
12. A 13. harcos (0:13:38-0:13:41); a Crichton/McTiernan production, John McTiernan film, 1999.
13. A skandináv mitológiában két isteni csoportosulás van. Az egyik a harcos szellemmel megáldott Asgardiak, azaz Ászok (Odin, Thor, Tyr, Loki, Heimdall, Baldur, Vidar, Höd, Hel, Frigg, Sif stb...), míg a másik istencsoport a Vánok, Vanírok vagy Tivák (Njörd, Frey, Freya és Fjölir).
14. (Hymir-ének, 22-23.) /Forrás: Tandori Dezső: *EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek*; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)
15. Bernáth Istvánnál
16. Tandori Dezsőnél
17. „Az óészaki *mellunia*- ’ami örül, zúg’ jelentésű gyökből... [Az Edda szerint] Eitri és Brokkur törpák kovácsolták.” Loki kérésére. /Forrás: Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (322. oldal)
18. Mint például az Alvisz-énekben. Alvisz egy bölcs törpe volt, ki Thor lányát akarta feleségül kérni, azonban Thór ezt csak akkor engedte meg, ha minden kérdésére válaszol. Alvisz bele is egyezett, ám Thór addig kérdezte, míg fel nem kelt a Nap és a törpe kővé nem vált.
19. Loki csúfolódása, 57-65.
20. Lokinak és Angurboda óriásasszonynak három gyermeke volt: Fenrir farkas, Jörmungand és Hel, kit az Ászok megtettek az Alvilág istennőjének.
21. Sz. A. Tokarev [főszerk.] *Mitológiai Enciklopédia I.*; Gondolat, Budapest, 1988. (567. oldal)
22. Hahn István: *Istenek és népek*; Minerva, Budapest, 1980. (167. oldal)
23. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (334. oldal)
24. Bernáth István: *Skandináv mitológia*; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (16. oldal)
25. Rudolf Pörtner: *A viking kaland*; Kossuth Könyvkiadó, 1983. (149. oldal)
26. Latkóczy Mihály: *Őskeleti, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája*. IN: Csiky Gergely: *Görög-római mythologia*; Franklin-társulat, Budapest, 1911. (297. oldal)
27. A tudattalan szerkezet tartalmai „az archetípusok bizonyos mértékig a tudatos léleknek a mélyben rejtőző fundamentumai, vagy gyökerei, amelyeket a lélek nemcsak a szűkebb értelemben vett földre, hanem egyáltalán a világba mélyesztett bele. Az archetípusok készenléti rendszerek, amelyek egyúttal képek is és emóciók is. Agyszerkezettel öröklődnek, sőt ennek a pszichikai aspektusát képezik...” /Forrás: Carl Gustav Jung: *Föld és lélek*; IN.: Carl Gustav Jung: *Szellem és lélek*; Kossuth Kiadó, 1999. (39. oldal)
28. „A primitív emberek tudata szórványos természetű, mint a gyermekeké, és világuk korlátozott, amiként a gyermekeké. Igen, gyermekkorunkban, a filogenetikai alaptörvény szerint, megismétlődik bennünk a fáj és egyáltalán az emberiség perhistóriájának a visszhangja... a legtermészetesebb tényezők archetípusokká [váltak], és ezek az ősképek befolyásolnak bennünket leginkább, azért látszanak olyan lenyűgözően hatalmasoknak.” /Forrás: Carl Gustav Jung: *Föld és lélek*; IN.: Carl Gustav Jung: *Szellem és lélek*; Kossuth Kiadó, 1999. (41. oldal)
29. Carl Gustav Jung: *Föld és lélek*; IN.: Carl Gustav Jung: *Szellem és lélek*; Kossuth Kiadó, 1999. (47. oldal)
30. Rudolf Pörtner: *A viking kaland*; Kossuth Könyvkiadó, 1983. (148. oldal)

31. Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (47-48. oldal)
32. Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (567. oldal)
33. Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (563. oldal)
34. „A középkor, az ókor és az őskor nem halt meg, ahogy a ’felvilágosultak’ vélik, hanem vígan él tovább a népesség jelentős rétegeiben. A legrégebb mitológia és mágia úgy tenyészik körünkben, mint valaha, és csak viszonylag kevesen ismerik őket, azok, akik racionalista műveltségük folytán eltávolodtak az eredeti állapottól...” /Forrás: Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (78. oldal)
35. (Hymir-ének, 21-23.) /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (238-239. oldal)
36. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (232. oldal)
37. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (263. oldal)
38. Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (567. oldal)
39. „Baál és Jamm története istenharc, Baál ellenfele, Jamm, akivel a világ feletti uralomért harcol, a Tiámat-szerű istenalakok rokona. Valószínűleg az ő változata Lótán is, akit az Ószövetség Leviathan néven többször említ, mint Jahve ellenfelét, a tengeri szörnyet, akit az isten harcban győzött le a világ kezdetén.” /Forrás: Román József: Mítoszok könyve; Gondolat, Budapest, 1963. (112. oldal)
40. „A héber vallás szent könyve a Biblia első része, az ún. Ószövetség... Nem szabad azonban arról elfelejtenünk, hogy a szövege a mítoszok nem az eredeti formáját mutatják, mai alakjuk többnyire kései (legtöbbjüké a babiloni fogság utáni), és javításokkal, betoldásokkal zsúfolta... héber mítoszokra még az időszámításunk kezdete körüli időben is hivatkoznak iratok. Ilyen volt pl. Jahve harca az öskáossal, a kígyó formájú Leviathannal (pontosabban olvasva Lótán), amelyre már csak néhány szó utal Jób könyvében és a Zsoltároknban...” /Forrás: Román József: Mítoszok könyve; Gondolat, Budapest, 1963. (403-404. oldal)
41. „A Ragnarok az ’istenek sorsát’ jelenti, nem pedig az ’alkonyukat’, a fogalom pedig az eddikus versekben bukkan fel, és semmi nyoma sincs a viking kori forrásokban...” /Forrás: Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (263. oldal)
42. G. Beke Margit: Északi istenek – Történetek az Eddából; Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1973. (109-115. oldal)
43. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (160. oldal)
44. „Jön sarja akkor/ a hős Hlödünnek./ Odin fia ordas/ farkasra halált hoz./ Ölni örvöngve/ Midgard örzőjét,/ - minden hős elhagyja/ lakhelyét majdan; -/ lép kilenc lépést./ Fjörgung fia, sebben, / vissza a szörnytől, /mely állja az átkot.” (Völva jóvendölése, 56. – Tandori Dezső fordítása) /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm> (belépés: 2008.02.12)
45. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (263. oldal)
46. Latkóczy Mihály: Óskeletal, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin-társulat, Budapest, 1911. (297. oldal)
47. Román József: Mítoszok könyve; Gondolat, Budapest, 1963. (601. oldal)
48. Hahn István: Istenek és népek; Minerva, Budapest, 1980. (165. oldal)
49. Hahn István: Istenek és népek; Minerva, Budapest, 1980. (165. oldal)
50. Román József: Mítoszok könyve; Gondolat, Budapest, 1963. (602. oldal)
51. Sztzeblin-Kamenskij, Mihail Ivanovics: A mítosz; Kosmosz könyvek (Az én világom), Budapest, 1985. (7. oldal)
52. Mindenki által elfogadott, de senki által nem bizonyított tény rögzít.
53. Carl Gustav Jung: Az archaikus ember; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (76. oldal)
54. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (43-44. oldal)
55. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (51. oldal)
56. Sztzeblin-Kamenskij, Mihail Ivanovics: A mítosz; Kosmosz könyvek (Az én világom), Budapest, 1985. (11. oldal)
57. Mikor elkezdődik a Ragnarök Muspelheimből – a teremtetlen forró országból – Múspell-fiak zúdulnak Vigrid-mezejére, ahol összecsapnak az Asgardi istenekkel. Múspell-fiakat Lángóriásként is számon tartják és vezetőjük Surt, ki tüzes pallosával megöli Freyt és felperzseli a világot.
58. Györfly Miklós: A német irodalom rövid története; Corvina, Egyetemi Könyvtár, 1995. (9. oldal)
59. Bekk Adolf: A német irodalom Salzburgban; (Király Pál fordításában)

60. Sztjeblin-Kamenszkij, Mihail Ivanovics: A mítosz; Kosmosz könyvek (Az én világom), Budapest, 1985. (7. oldal)
61. Ide a nem harcban elesettek lelke került (einherjarok), azonban itt nem alkalmaztak kínzást, egyszerűen csak egy gyűjtőhelye volt a holt lelkek számára. Ragnarök idején Hel hordái előzőnlük a világot és az óriások mellett küzdenek a végső harcban az Ászok ellen. Ellenfeleik főként a Walhallába került harcok lesznek.
62. Hahn megemlíti, hogy „... nagyobb területen ismert ünnepnap a Julfest, általában késő ősszel, a fagyos tél beköszöntése előtti időszakban ülték meg. Ekkor, az őszi viharokban az ősök szellemi is előtörnek sírjukból, és őrjögő vadászokként zúgnak el az élők fölött: csak étel- és italáldozattal lehet megengesztelni őket. Az ünnep rituáléjához tartozott a közös lakomák rendezése bőséges malachús és még bőségesebb sör és méhser fogyasztásával. A téli időszak főként karácsonnyal és újévvel kapcsolatos közép- és észak-európai népszokások egy része is ennek az ünnepnek népi szertartásaiból maradt fenn; amikor Szilveszter éjszakáján szerencsét hozó malacot eszünk, alighanem az egykori germán Jul-ünnepnek egyik kellemes szertartásához ragaszkodunk.” /Forrás: Hahn István: Istenek és népek; Minerva, Budapest, 1980. (170-171. oldal)
63. Bekk Adolf: A német irodalom Salzburgban; (Király Pál fordításában)
64. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (16. oldal)
65. „Skandináviában sokáig csütörtökön tilos volt fenni, a németeknél hajdan fát vágni, trágyát kihordani és fenni volt tilos ekkor...” /Az esteznél is rangosabb nap volt a csütörtök, mint a vasárnap. / Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (334. oldal)
66. A történet egyik főhőse egy Szerda úr nevű idősebb úriember, kinek fél szeme van. Később kiderül, hogy maga Odin az. /Forrás: Neil Gaiman: Amerikai istenek; Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2003.
67. Sztjeblin-Kamenszkij, Mihail Ivanovics: A mítosz; Kosmosz könyvek (Az én világom), Budapest, 1985. (12. oldal)
- 68.. Györfly Miklós: A német irodalom rövid története; Corvina, Egyetemi Könyvtár, 1995. (106. oldal)
69. Cosima Wagner, Richard Wagner felesége és Liszt Ferenc leánya egyszer így nyilatkozott: „Férjem zenéjét a magyarok értették meg először, a saját hazájában kigúnyolták, elgáncsolták, a magyar közönség ezt sohasem tette meg...” /Forrás: Wotan és népe – Erdősi-Imre Mária válogatott írásai Richard Wagner életművéből; Felelős kiadó: Erdősi-Imre Mária, Budapest (14. oldal)
70. Wotan és népe – Erdősi-Imre Mária válogatott írásai Richard Wagner életművéből; Felelős kiadó: Erdősi-Imre Mária, Budapest (2. oldal)
71. Györfly Miklós: A német irodalom rövid története; Corvina, Egyetemi Könyvtár, 1995. (106. oldal)
72. Wotan és népe – Erdősi-Imre Mária válogatott írásai Richard Wagner életművéből; Felelős kiadó: Erdősi-Imre Mária, Budapest (25. oldal)
73. 1881 – Az Edda eredetéhez, IN: Egyetemes Philologiai Közlöny; 1882 – A Nibelung-ének jubileuma, IN: Egyetemes Philologiai Közlöny; 1884 – Muspilli, IN: Egyetemes Philologiai Közlöny; 1892 – Az Edda eredetisége, IN: Akadémiai Értesítő; 1893 – Az Edda eredete, IN: Budapesti Szemle. /Forrás: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái
74. Latkóczy Mihály: Óskeletal, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin-társulat, Budapest, 1911.
75. Latkóczy Mihály: Óskeletal, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin-társulat, Budapest, 1911. (297. oldal)
76. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (234. oldal)
77. Thor és Sif sarjainak tartották a hagyomány szerint Beövinget, Biafot, Einriöt, Finnt, Friallafot, Frjóldigart, Guðólfot, Heremódot, Iatot, Iturmannt, Lónöit, Magit, Módot, Seskefet, Skjaldunt és a Skjöldungok nemzetségét. Ennek fő forrása a Próza Edda. /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (303-339. oldal)
78. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (234. oldal)
79. Bernard King: A rúnák titkai; Régi korok üzenete – sorozat; Édesvíz kiadó, Budapest, 2000. (85. oldal)
80. „A régiek úgy tartották, hogy a mennydörgést az okozza, amikor Thor kecskebak vontatta kocsjia átdübörög az égen.” /Forrás: Bernard King: A rúnák titkai; Régi korok üzenete – sorozat; Édesvíz kiadó, Budapest, 2000. (85. oldal)
81. „Eleinte megpróbáltál az óriás háromszögletű szívét leíró hármas szarv vagy ivökürt jelet rúnabettüknek – hr – értelmezni, később kitudt, hogy mindössze mágikus jelkép, díszítőelem több rúnaleleten

- is (pl. a dán Skoldelev, a gotlandi Lillbärs).” /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (316.oldal)
82. Bernard King: A rúnák titkai; Régi korok üzenete – sorozat; Édesvíz kiadó, Budapest, 2000. (83. oldal)
83. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (334. oldal)
84. Rudolf Pörtner: A viking kaland; Kossuth Könyvkiadó, 1983. (149. oldal)
85. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (334. oldal)
86. Pál József és Újvári Edit: Szimbólumtár – Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és magyar kultúrából; Balassi Kiadó, 2001. /Forrás: http://www.bkiado.hu/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm
87. Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár; Helikon Kiadó, 2004. (143. oldal)
88. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (230. oldal)
89. Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (65-66. oldal)
90. Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (564. oldal)
91. Itt nem politikai vonatkozásban értem, hanem társadalmi szervező erőként.
92. Benedict Anderson: Elképzelt közösségek – Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről; L’Harmattan Kiadó és az Atelier Magyar-Francia Társadalomtudományi Központ közös sorozata, Budapest, 2006. (43. oldal)
93. Példaként lehet említeni a Regensburg melletti Walhalla templomot, melyet a németek Napóleon fölötti győzelme alkalmából emeltek. Maga az épület úgy néz ki, mint egy görög templom, tehát klasz-szicista.
94. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (232. oldal)
95. „Képesek vagyunk tudattalanul észrevenni, gondolkodni, érezni, emlékezni, elhatározásra jutni és cselekedni. Minden ami a tudatban történik, adott esetben tudattalanul is megtörténhet. Hogy ez miként lehetséges, a legjobban úgy világható meg, ha lelki működéseket és tartalmakat úgy képzeljük el, mint valami éji sötétségbe burkolt tájat, amelyre egy fényszóró sugárkévéje esik. Ami az észrevevés-nek ebben a fényében megjelenik az tudatos; ami azonban kívül, a sötétségben fekszik, tudattalanul ugyan, de mégis hatékonyan él...” /Forrás: Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (38. oldal)
96. http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Emil_Doepler
97. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (232. oldal)
98. Thornak több útja is volt Kelet felé ahol az óriások laktak. Több csodás történet őrizi ennek az emlékét. Rendszerint az óriásokat pusztító Thor fegyverét akarják megszerezni, vagy rávenni Hlódirt (Thort), hogy legendás fegyvere nélkül menjen el hozzájuk.
99. http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A5rten_Eskil_Winge
100. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Then_the_awful_fight_began_by_George_Wright.jpg
101. Loki ajándékozta Odinnak ezt a nagyszerű lovat, melynek 8 lába van. Érdekeséggé vált megemlí-tem, hogy a Svéd hadsereg és tengerészet címerében is központi helyet foglal el mai napig.
102. A történet szerint Trym óriás (G. Beke Margit szerint Dübörgő) ellopta Thor kalapácsát, s csak akkor hajlandó visszaadni, ha a szépséges istennő, Freya hozzá megy feleségül. Tudták, hogy ez a Ragnarök kimenetelét befolyásolná, ha nem lenne Thornál kalapácsa, így azt minden áron vissza akar-ták szerezni. Freya azonban nem ment bele az egyezésbe, így maga Thor öltözött be Freyanak és Loki, mint egyik udvarhölgye elkísérte. Thor és Loki mindenkinek túljártak az eszén, s az esküvőn Thor kalapácsával akarták megáldani a frigyét, azonban Thornak köszönhetően ez vérbe fulladt. (Trym-ének)
103. Freya híres nyakéke.
104. (Trym-ének, 17.) /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm>
105. Loki ugyanis hímnős, mint a legtöbb ősi óriás.
106. Thor egyik névváltozata.
107. Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne; Cartafilus Kiadó, 2001 (80. oldal)
108. Kamaszkorban „...a fiatal kötődése a szülői házzal meglazul, és miközben azokat kritikus szem-mel vizsgálja, új ideálok, olyan új csoportok keresésére indul, amelyekhez csatlakozhat, és amelynek eszméit magáévá teheti. Az az ösztönös kívánság, hogy jó ügyért harcolhasson is... döntő a választás-ban. Ilyenkor a régebbi eredetű dolgok unalmasnak tűnnek, viszont minden új vonzónak...” Később,

- mint a tékozló fiú visszatér a szülői házhoz és belátja, hogy szüleinek mindvégig igaza volt. Az útja során tapasztaltakat beleépítene szülei értékrendjébe és így apró reformokat hajtana végre. Ez lenne a természetes, s így fejlődne kultúránk is. /Forrás: Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne; Cartafilus Kiadó, 2001 (88.oldal)
109. Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne; Cartafilus Kiadó, 2001 (90.oldal)
110. Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne; Cartafilus Kiadó, 2001 (83.oldal)
111. http://en.wikipedia.org/wiki/W._G._Collingwood (belépés: 2010.04.01)
112. <http://www.visitcumbria.com/wgcoll.htm> (belépés: 2010.04.01)
113. Latkóczy Mihály: Óseleti, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin-társulat, Budapest, 1911. (297.oldal)
114. (Grímnir-ének, 26.) /Forrás: Tandori Dezső: EDDA – Óészaki mitológiai és hősi énekek; Budapest, 1985. Internetes forrás: <http://mek.niif.hu/00300/00377/html/index.htm>
115. A történet szerint Thor, Loki és Thor két kísérője Utgard-Loki udvarában éjszakáztak. Utgard-Loki a csapat elé négy próbát állított. Az egyik Próba az volt, hogy Thor birkózza le Ellit, az ottani dadát. Thornak ez nem sikerült, sőt fél térdre kényszerítette a dada. A történet végén kiderült, hogy Utgard-Loki egy hatalmas illuzionista és akit ő dadának gondolt maga volt az Öregség. Az óriások megrettentek attól, hogy Thort csak fél térdre tudta kényszeríteni az Öregség. 116. http://hu.wikipedia.org/wiki/Anker_Eli_Petersen(belépés: 2010.04.01)
117. Rán a vízbefültakat halássza ki, kik sem a Walhallába sem Niflhelbe. Gyermekei a hullámok kilenc formája: Imd, Gjálp, Gird, Eyrgjafa, Eistla, Atla, Angeya, Úlfürn, Járnsaxa. /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (303.oldal)
118. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (16.oldal)
119. Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, 2008. (295.oldal)
120. Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár; Helikon Kiadó, 2004. (272.oldal)
121. Gellért Endre: A képregény története; Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadása, Budapest, 1975. (65.oldal)
122. Gellért Endre: A képregény története; Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadása, Budapest, 1975. (66.oldal)
123. Gellért Endre: A képregény története; Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadása, Budapest, 1975. (12-13.oldal)
124. Thor ötlete tőle származik. Miután megalkotta a legerősebb embert, a meghasonlott tudatú Hulkot úgy gondolta, hogy valami újítást kellene belevinnie a történetbe. „Hogyan tehetsz valakit erősebbé, mint a legerősebb ember? Aztán hirtelen beugrott: Nem is kell embernek lenni – legyen egy isten. Úgy véltem az olvasók már eléggé ismerték a görög és római mitológiát. Szóval mókás lett volna belemerülni a germán legendákba... Én mindig hosszú szakállú, szarvakkal díszített sisakot viselő és bunkósbotot hordó vikingekként képzeltem el az északi isteneket. ...a *Journey into Mystery*nek szüksége volt valakire, aki felrázza a képregényt, én pedig Thort választottam...” –Stan Lee /Forrás: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Thor_\(Marvel_Comics\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Thor_(Marvel_Comics))
125. Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (65.oldal)
126. Érdekes azonban megjegyezni azt, hogy a „...náci 'fajvédő' ideológia az uralkodó-hódító germán embertípusnak nevezte ki.” /Forrás: Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (10.oldal)
127. Ez itt a stáblista után tekinthető meg, közel 2 perces.
128. http://hu.wikipedia.org/wiki/Boris_Vallejo
129. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (316.oldal)
130. Carl Gustav Jung: Az archaikus ember; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (77.oldal)
131. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (151.oldal)
132. „- Te vagy Odin – mondta Árnýék.
- Az öreg elgondolkodva bólintott, mintha a név súlyát méregetné magában.
- Sok néven szólítanak, de igen, én vagyok Odin, Bur fia – mondta.
- Láttalak meghalni – mondta Árnýék – Virrasztottam érted. Sok mindent el akartál pusztítani a hatalomért. Sok mindent hajlandó lettél volna feláldozni magadért. Ezt mind te tetted.
- Én nem tettem ilyet.

- De Szerda igen. Ő volt te.
 - Igen, ő volt én. De én nem vagyok ő...” /Forrás: Neil Gaiman: Amerikai istenek; Szukits Könyvkiadó, 2003. (370.oldal)
133. Gondolok itt arra, hogy volt egy régebbi barátja Low Key, ki többször is feltűnt a történet során. Később kiderült, hogy ő Loki vagy más néven Világ úr – világszörnyek nemző apja.
134. Mickey Zucker Reichert: Az istenölő; Phoenix Könyvek, Debrecen, 1993.
135. Viszont emellett a sorozat életre hívott még két sorozatot a *Stargate: Atlantis* (magyarul: *Csillagkapu: Atlantisz*), mely 5 évadot élt meg, és a *Stargate: Universe*, mely 2009-ben indult.
136. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (147.oldal)
137. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (29-30.oldal)
138. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (32.oldal)
139. Elmélete szerint az emberek a földön kívülről érkeztek erre a bolygóra. Könyveiben olyan vélt vagy valós bizonyítékokat szolgáltat, melyek azt bizonyítják, hogy az ókori és ősi civilizációkat rendszeresen látogatták UFO-k vagy saját űrhajóik.
140. Az Arvisura (Igazzsólás) szerint a világ teremtésekor a Töremek (mansy istenek csoportja) két lakható bolygót hoztak létre: Káltes-asszony bolygóját és Joli-Törem bolygóját. Ezekre a bolygókra embereket alkottak, viszont a káltesi emberek 10.000 év előnnyel indultak Joli Földjéhez képest. Így a káltesi emberek rendszeresen látogatták Földünket, s nekik köszönhetőek a magas kultúrák.
141. Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993. (32.oldal)
142. A Csillagkapu világában az Asgardiak klónozás útján szaporodnak, azonban ez okozza vesztüket is.
143. Carl Gustav Jung: Föld és lélek; IN.: Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999. (50.oldal)
144. Zavaczki János: Törpék és égi pusztítók – Ősi germán istenek; Hihetetlen! X. évfolyam 1. (99.) szám 2010. JANUÁR (91.oldal)
145. Ez a gondolat nem új keletű, mióta léteznek ezek az ufó-mítoszok. Ennek feldolgozására is több film (Mars Mentőakció, Csillagkapu, Battlestar Galactica, Outlander stb.) és könyv dolgozta már fel.
146. Grendel eredetileg Beowulf ellenfele. Ezt a történetet több film feldolgozta már (13. harcos, Beowulf – a sötétség harcosa, Beowulf és Grendel – Hős és a szörnyeteg, Beowulf – A legendák lovagja)
147. Tyr-Týr-Tiu-Tiwus etimológiailag megfelel Ziunak és az indoeurópai Djausz-Zeusznak. /Forrás: Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (563.oldal)
148. Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005. (14.oldal)
149. Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988. (563.oldal)

Felhasznált irodalom

- Sz. A. Tokarev [főszerk.] Mitológiai Enciklopédia I.; Gondolat, Budapest, 1988.
- Bernáth István: Skandináv mitológia; Corvina Kiadó, Budapest 2005.
- Benedict Anderson: Elképzelt közösségek – Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről; L’Harmattan Kiadó és az Atelier Magyar-Francia Társadalomtudományi Központ közös sorozata, Budapest, 2006.
- Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár; Helikon Kiadó, 2004.
- Bernard King: A rúnák titkai; Régi korok üzenete – sorozat; Édesvíz kiadó, Budapest, 2000.
- Wotan és népe – Erdősi-Imre Mária válogatott írásai Richard Wagner életművéből; Felelős kiadó: Erdősi-Imre Mária, Budapest
- Neil Gaiman: Amerikai istenek; Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2003
- Györffy Miklós: A német irodalom rövid története; Corvina, Egyetemi Könyvtár, 1995.
- Sztyeblin-Kamenszkij, Mihail Ivanovics: A mítosz; Kozmosz könyvek (Az én világom), Budapest, 1985.
- G. Beke Margit: Északi istenek – Történetek az Eddából; Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1973.

- Román József: Mítoszok könyve; Gondolat, Budapest, 1963.
 Carl Gustav Jung: Szellem és lélek; Kossuth Kiadó, 1999.
 Latkóczy Mihály: Óskeletal, germán és szláv mythologia. A magyarok mythológiája. IN: Csiky Gergely: Görög-római mythologia; Franklin-társulat, Budapest, 1911.
 Rudolf Pörtner: A viking kaland; Kossuth Könyvkiadó, 1983.
 Hahn István: Istenek és népek; Minerva, Budapest, 1980.
 Eric Christiansen: Vikingek; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2008.
 Carl Gustav Jung: Titokzatos jelek az égen; Kossuth Könyvkiadó, 1993.
 Zavaczki János: Törpék és égi pusztítók – Ősi germán istenek; Hihetetlen! X. évfolyam 1. (99.) szám 2010. JANUÁR
 Mickey Zucker Reichert: Az istenölő; Phoenix Könyvek, Debrecen, 1993.
 Gellért Endre: A képregény története; Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadása, Budapest, 1975.
 Konrad Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne; Cartafilus Kiadó, 2001

Internetes és más források

- 168 Óra Online írása <http://www.168ora.hu/punch/natalie-portman-csatlakozik-a-thor-stabhoz-39969.html> (belépés: 2010.04.07.)
 A 13. harcos; a Crichton/McTiernan production, John McTiernan film, 1999.
 Bekk Adolf: A német irodalom Salzburgban; (Király Pál fordításában) /Forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/konyvek/osztrak-magyar/osztrak-magyar-081204-546>
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Then_the_awful_fight_began_by_George_Wright.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Emil_Doepler
http://en.wikipedia.org/wiki/M%C3%A5rten_Eskil_Winge
http://en.wikipedia.org/wiki/W._G._Collingwood (belépés: 2010.04.01)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Anker_Eli_Petersen(belépés: 2010.04.01)
http://hu.wikipedia.org/wiki/Boris_Vallejo
[http://hu.wikipedia.org/wiki/Thor_\(Marvel_Comics\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Thor_(Marvel_Comics))
<http://www.visitcumbria.com/wgcoll.htm> (belépés: 2010.04.01)
 Pál József és Újvári Edit: Szimbólumtár – Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és magyar kultúrából; Balassi Kiadó, 2001. /Forrás: http://www.bkiado.hu/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

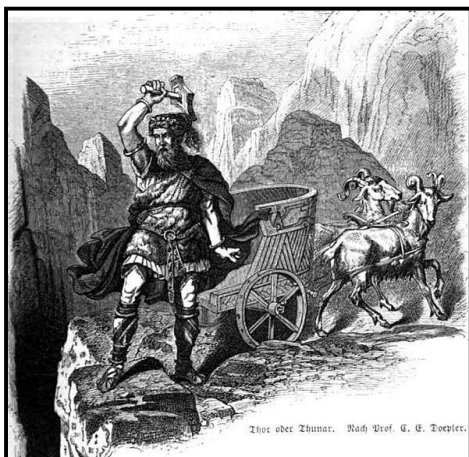
Melléklet:

- 1. ábra Thor kalapácsa** 2. ábra Thor csodálatos kalapácsával, a **Mjöltnirrel**.
Részlet egy 17. századi izlandi kéziratos könyvből **3. ábra Thor csodálatos halászata**. Illusztráció egy 17. századi Eddából. **4. ábra Henry Fuseli: Thor és a Világkígyó 1788** **5. ábra H. E. Freund: Thor 1829.** **6. ábra Lorenz Frölich: Thor és Jörmungand 1895.** **7. ábra Lorenz Frölich: Thor halála 1895.** ►

8. ábra Lorenz Frölich: Csodálatos halászat

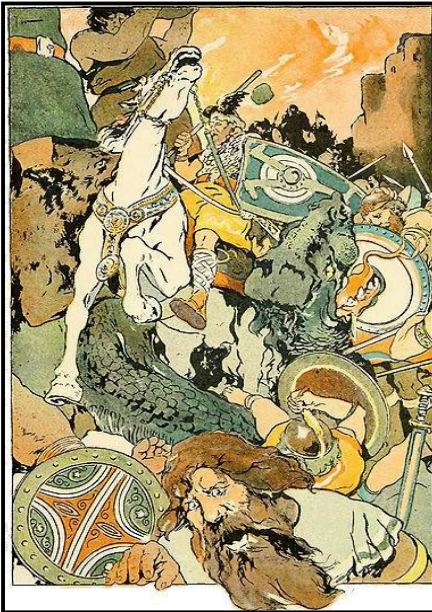

9. ábra Anders Wissler: Torsfiske XIX. század
10. ábra Carl Emil Doepler: Thor oder Thunar 1882.

11. ábra Mårten Eskil Winge: Thor keleti hadjárata 1872.

12. ábra Friedrich Wilhelm Heine: Az Istenek Alkonya 1882.

13. ábra Lorenz Frölich: Thor 1907 14. ábra Johannes Gehrts: Ragnarök 1899. 15. ábra Emil Doepler: Thor és a Világkígyó 1905. 16. ábra George Wright: Then the awful fight began 1908. 17. ábra Carl Larsson és Gunnar Forssell: Thor és Loki készülődése Trymhoz 1893.

18. ábra Lorenz Frölich: Thor és Loki, Trym ének illusztrációja 1895

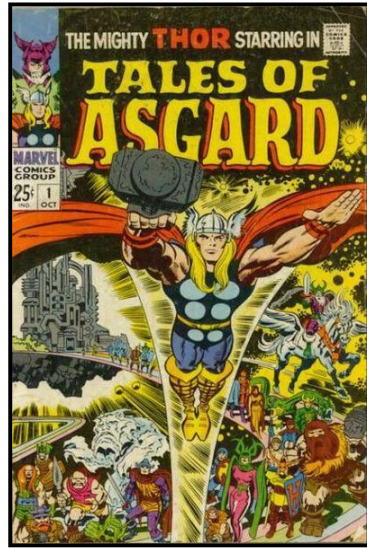
19. ábra W. G. Collingwood: Trym esküvője 1908.

20. ábra Johannes Gehrts: Thor szekere 1901.

22. ábra W. G. Collingwood: A csodálatos halászat 1908.

21. ábra Arthur Rackham: Donner calls upon the storm clouds 1910.

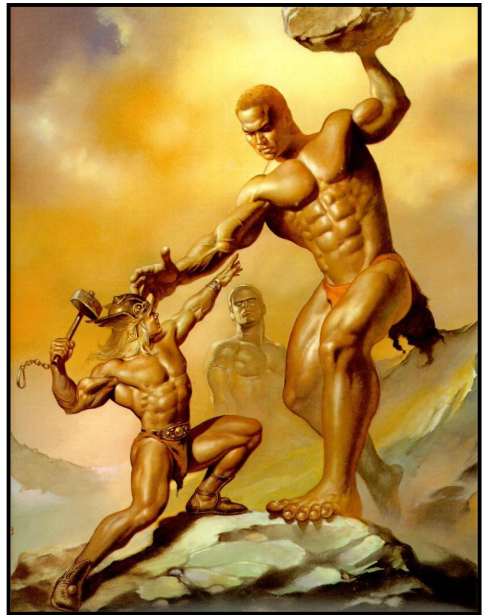

27. ábra Gangus: Thor XX. század

28. ábra Abrar Ajmal: Thor 2004. 29. ábra Jack Kirby: Tales of Asgard 1968. 30. ábra Mike Deodato: Marvel Thor

31. ábra Ultimat Thor

32. ábra Marvel Loki

33. ábra Thor vs. Loki

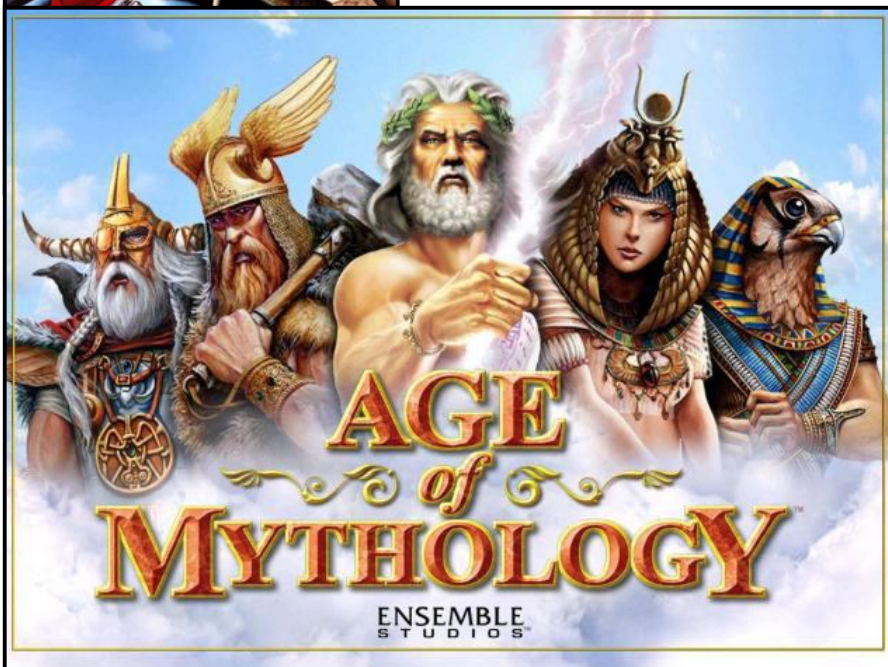
34. ábra Loki és Thor

35. ábra Boris Vallejo: Thor és Krungnir

36. ábra Boris Vallejo: Thor

37. ábra Age of Mythology

38. ábra Thor,
az Asgardi
Foltta Főpa-
rancsnoka
(Csillagkapu)
1997.